

ERDÉLYI MÚZEUM

XVII. kötet.

1900.

III. füzet.

A nemzeti jellemvonás a szépművészetekben.

A földrajzi viszonyok nemcsak a külső ember átalakítására vannak befolyással, hanem a belső embert is módosítják. Az értelmi munkásság, a kedély, az akarat más és más nyilvánulást mutat az egyes nemzeteknél, egészen mást északon, mint délen. Az emberiség művelődésének története bizonyítja, hogy a tudományok hazája a germán fajoknál van, mint a szépművészeteké a latin fajoknál. *Galilei, Volta, Galvani* olaszok voltak ugyan, az első gőzhajót francia ember: *Fulton* készítette, mint a fényképírást is francia ember találta fel: *Daquerre*. De habár a villamosság tudományos kutatása és gyakorlati alkalmazása terén Európa majd minden nemzeténél találunk előkelő tudósokat, kiváló szakembereket, azért mégis Amerikát nevezzük a villamosság hazájának, mert ott legtöbbre vitték gyakorlati alkalmazását. Amerika szülöttei: *Franklin*, a légköri villamosság kutatója s a villámhárító feltalálója, *Morse* a telegraph, *Bell* a telephon, *Hughes* a microphon, *Edison* a phonograph, a graphophon és villamos lámpa feltalálója. Így nevezzük Angliát a gőzgépek hazájának; ott készítette *Watt* az első gőzgépet, *Stephenson* az első vasutat.

A germán-kelta fajok születésöknél fogva elmékedő népek, kiket a környező természet is ráutal a contemplatív szemlélődésre, egyéni sajátágaik, vérmérsékletük is ösztönöz s alkalmassá tesz a nyugodt, szemlélődő, elmélyedő gondolkodásra. Így lettek a németek a legtudósabb philosophusok, a legfáradhatatlanabb forráskutatók és történetírók, jogtudósok, orvosok, természetbúvárok. Sehol a világon annyi nyelvet nem tanulnak, mint Németországban, sehol annyi szótárt nem írnak, mint ott. A világ majd minden volt és létező nyelvének grammatikáját megírták és feldolgozták. A német philologusok commentatorai a világirodalom mindennemű írott ter-

mékeinek. *Shakespeare*-literatúrájuk nagyobb mint az angoloké, *Dante*-ről többet írtak, mint az olaszok. Egy emberélet nem elég annak elolvasására, a mennyit *Goethe*-ről összeírtak.

Hollandok, angolok, svédok, dánok, németek tudnak a tudományok minden ágában nagy elméket, fáradhatatlan kutatókat, szorgalmas, mélyreható tudósokat felmutatni. *Oersted*, *Berzelius*, *Faraday*, *Newton*, *Keppler*, *Davy*, *Fahrenheit*, *Liebig*, *Humboldt*, *Darvin* halhatatlan nevet vívtak ki maguknak a tudományok történetében; — németek találták fel a könyvnyomtatást: *Guttenberg*; a lőport: *Schwartz* Berthold; a katod sugarakat: *Röntgen*; a lithographiát: *Senefelder*. Legnagyobb tökélyre vitték a szépművészeti termékek reproductiójának technikáját; németek készítik a legszebb fa-, réz-, aczélmetszeteket, rézmaratást, galvanoplastikát, autotypiát — de a szépművészeti legszebb eredeti alkotások, azok nem a németek productumai.

Nehézkes, lassú, monoton a testmozgásuk, a szellemük is lomha, fárasztó. Figyeljük meg zenéjüket, hallgassuk meg társalgásukat, nézzük végig nemzeti táncukat, az mind ólomlábakon jár. Nem tud megindulni, nincs benne szellem, elevenség. Népdalaikban nincs semmi rhythmus, semmi szenvedély, semmi tűz. Nemzeti himnuszukat nem is lehet összehasonlítani a marseilles-szel. Hallgassuk meg Velenczében a grande canal énekeseit, a nápolyi utcza énekesek serenade-jait, egy mandolinóval kísért olasz madrigált, egy spanyol románzó gitarré kísérettel és castagnettel, hogy fogalmunk legyen egy német népdalt éneklő társaság zenéjének háttorzongást keltő hatásáról. Mi a magyar cigányzene, sőt még a szerbek tamburás zenekara is egy-egy német falu tűzoltó-zenekarának czintányérai és réztrombitái mellett! Mintha mecklenburgi lovak, indiai elefántok és rhinocerosok számára szervezték volna ezeket a zenekarokat. Az összes culturnépek költészetét számba véve talán a német poésisben van a legkevesebb zengzetesség, a legesekélyebb dallamosság.

Épen ilyen a táncuk is. Nincs benne semmi kecs, semmi finomság, semmi szenvedély. A francia menuette vagy quadrille csupa udvariasság, csupa szalonias bók és hajlongás, komoly, méltóságos, ünnepélyes. A castagnettel kísért spanyol táncz tele van elevenséggel, tűzzel, szenvedélylyel, az olasz balletnek nincs párja a világon. Még a szilaj, élénk, pezsgő elevenségű magyar csárdás is

sokkal daliásabb, kedvesebb a németek tánczánál, mely a torna-gyakorlatok ugrásaira, a körhintára, vagy a tengeri hajó ingásaira emlékezteti a nézőt.

Utazás közben, ha sok idegennel vagyunk együtt, leghamarább ismerjük fel az angolt vagy a németet, szóval a germán fajt. A hajón vagy vonaton félrehúzódik mindenkitől, mogorván ül helyén szótlanul; nem érdekli senki és semmi abból, a mi körülötte történik. Némán olvassa ujságát, vagy úti könyvét, kiteríti térképét akár okoz vele úti társának kényelmetlenséget, akár nem, fél napokon át is elnézi a hajó fedélzetéről a partokat, szigeteket, kikötőket, városokat, kastélyokat, romokat anélkül, hogy csak egyszer is kérdezősködnék felőle úti társainál vagy a hajó személyzeténél. A vonaton nincs egy szava a kalauzhoz, nem kérdez semmit, tudja mely állomásra ér a vonat, hol van étkező vendéglő, meddig áll a vonat, hol kell átszállnia, mikor érkezik utazása céljához. Jól járó órája van, melyet sohasem mulasztana el hozzáigazítani a vasúti órához, pontos menetrendje, vasúti, hajózási térképe van, a miket már előre mind áttanúlt s útközben is mindig forgat, tanulmányoz. Sohasem ébreszteti fel magát, mégsem késik le soha a hajóról vagy a vonatról. Ha közös étkezéshez ül az asztalhoz, akkor sem szól senkihez, nem törődik senkivel, csak önmagával. Arra nincs eset, hogy szomszédja iránt a figyelmességnek valami legesekélyebb jelét tanusítaná, nem nyújtja közelebb a sőt, az ezetet, vagy a kenyeret. Magáról gondoskodik, máshoz semmi köze. Ilyenek mind: ha német, közömbös, ha angol, még gőgös is hozzá.

Nincs kinosabb, unalmasabb, mint egy német társaság. Mindenki feszes, pedáns, kevés beszédű benne és unalmas. A francia előzékeny, udvarias, beszédes, figyelmes; társasága élénk, szellemes, modora előkelő, finom. A spanyol nyílt, őszintesége szinte meglep, nyájas, szíves, ha csak teheti, megkínálja valamivel úti társát; megosztja vele ételét, italát, szivarját; lovagias, vendégszerető, igazi caballero. Büszke mint a magyar és gavallér, mint a magyar. Az olasz nyájas, szeretreméltó, rokonszenves barátságos, szívesen társalog, beszéde heves, mit élénk mozdulatokkal, taglejtésekkel kísér; szája, szeme, keze, arca mind beszél. Élénk ellentéte a németnek, angolnak, kik mogorvák, hallgatagok, mozdulatlanok mintha fabábok, vagy éppen kőszobrok volnának.

Akár egyéneiben, akár társaságban, akár komoly munkakörükben, akár mulatságaikban vizsgáljuk az egyes nemzetbelieket, egyéni és nemzeti jellemvonásaikat észrevehetjük. Velasqueznek van egy *los borrachos* (az ivók) című képe (Madridban a Pradoban). Érdekesen mutatja be rajta a jókedvű, mulató társaságot, a mint a borággal megkoszorúzott Bacchus-szal vidáman mulat. Semmi szilajság, semmi trivialis vonás nincs a képen. Bizonyos kedélyesség ömlik el rajta; mintha hallanók a mosolyt keltő tréfát, a csapodár enyelgést, a vidám társalgással fűszerezett mulatozást, melynek jellemző vonásai a jókedvű, de sohasem duhajkodó spanyolnak. Milyen ellentétet találunk pl. *Teniers* képein. *A hegedüs* című képe (a müncheni képtárban) egy felfordított hordó fenekén álló ifjút mutat, ki egykedvűen húzza az előtte kúrjongatva ugráló, tánczó párnak a nótát, maga pedig a körülötte történő szerelmeskedésekre figyel, olyan jelenetekre, a melyek minden jó nevelésűek társaságából ki vannak küszöbölve. A háttérben kártyázó és ivó kompánia dőzsöl, melynek alakjait csak valamely faluvégi ronda esárdában láthatni. Hasonló hozzá egy másik képe: *A paraszt lakodalom* (a bécsi császári képtárban), mely az előtérben az új házaspárt mutatja be, hátuk mögött a dudással; künn az udvaron pedig a nász nép tánczát tünteti fel, férfiakat és nőket olyan mozdulatokkal, a minőket csak félbolondoktól vagy részegektől várhatunk. Valóban nem csodálkozhatunk XIV. Lajos megbotránkozásán, a ki midőn a versaillesi képtárban meglátta az ilyen hollandi képeket, felkiáltott: „vigyék el innen ezeket a páviánokat”.

A világ legízléstelenebb népei a germán fajok, mert egyáltalán nincs formaérzékük. Mindenben a lényeket keresik, a belsőt; a formai szépséget nem tudják felfogni, nem is méltányolják. Nem képesek eszményítésre, túlságosan realisták egész a naturalismusig. Ezért nem írtóznak festményeiken még a trivialis jelenetek megörökítésétől sem. Az ízlés is bizonyos mértékben olyan talentum, mint a lángész; lehet kiművelni, finomítani, de csak ott, a hol a természettől adva van. A belső embert csodálatos nuance-szal tudják elének állítani, mint *Schakespeare* a drámában, *Walter Scott*, *Bulwer*, *Dickens* a regényeikben, de a formai, külső szépség ábrázolásában túlságosan mesteremberek és nem művészek. Műipari termékeik is nélkülözik az ízléses külsőt, a esinosságot, a bájt, a kedves formát.

Mindenben nagyon előtérbe lépnek utilitárius hajlamaik. Nagyon gazdaságosak, haszonkeresők.

Angliának egész története mutatja egoistikus, haszonleső hajlamaikat. A világ minden részében szereztek maguknak termékeny, gazdag, kincsekben bővelkedő gyarmatokat. Anglia szörnyeteg hadi hajói mindenütt ott vannak, a hol valamit foglalni, kincseket, értékeket szerezni lehet. Az öt világrész aranytermő bányái, India és a Nilus völgyének termékenysége az ő gazdagságukat gyarapítja. Az ő ágyúíri őrzik a Földközi-tenger bejáratát Gibraltárban, az ő hajói őrködnek a Bosporusban, a Dardanelláknál, a Szuzei-szorosnál. Ott vannak Transwal aranymezőin, ott vannak Khinában, hogy felosztás esetén kivegyék a részüket, ott vannak mindenütt, a hol hasznot remélhetnek. Politikájukat a múltban és a jelen korban mindig és mindenkor a haszonvágy irányította. Soha Anglia kardot nem húzott a szabadságukban elnyomott nemzetek védelmére vagy a humanismus érdekében. Tőle eltaposhatták Lengyelországot, leigázhatták Magyarországot, akár vértengerbe fűröszthették volna a Balkánt, Angliának sohasem volt egy vígasztaló szava sem az elnyomott szabadság, az emberszeretet, a humanismus védelmére, de mindenütt ott volt, a hol anyagi érdekeit fenyegette veszély, vagy a hol foglalni, kincseket gyűjteni lehetett.

Ez az utilitárius szellem characteristikus vonása az összes germán-kelta népfajoknak. Mindenből hasznot iparkodnak csinálni, mindent értékesíteni törekednek. Műipari termékeikből nemcsak az ízlés, a formai szépség, a tetszetősség hiányzik, hanem a tartósság, az állandóság, a tartalmasság is. Műipari gyártmányaikból eltűnt a bronce, az aczél, az érez, a kő, az elefántesont, a porezellán, a fa, a bőr, a pergament s helyökbe lépett a papír-maché, a gutta-percha, a celluloze, a kauesuk, a terra cotta, a gyps, az aluminium, a bádóg, a szalma — mert elveik szerint mindent értékesíteniök kell; s minél hamarább pusztul el valami, annál hasznosabb nekik, mert annál hamarabb kell mást venni. Ez az alantjáró gondolkodás, ez a repülni nem tudó phantasia, ez a sivár, anyagias felfogás a szépművészetek fejlődését is hátráltatja, köznapias színt, formátlan külsőt, eszmény nélküli tartalmat ad nekik. A lélek prózaisága, a kedély üressége együtt jár a szépművészetek silányságával.

Művész és modell mindenkor más volt északon mint délen,

valószínűleg mindig is úgy lesz. Egyik sem lehet mássá, mint a mivé születése és környezete tették, egyik sem tagadhatja meg magát, a modell még kevésbé, mint a művész. Megvannak egyéniségük sajátos vonásai, mint nemzetiségük typusa. A szőke fürtös, kékszemű, vaskos termetű északi nő épen úgy feltűnik délen, mint kiválik északon a fekete hajú, tüzes pillantású, karesú olasz vagy spanyol hölgy. Tizián is lefestette leányát, Rembrandt is; állítsuk egymás mellé a két képet. Tizián *Lavinia*-ja (a berlini muzeumban) igazi kaczér leány, jó kedvvel emeli a magasba a gyümölcsös tálat, melyben gyönyörködni látszik; homlokán büszkeség, arcán báj, szemében élénkség tükröződik. Gondosan fésült fürteit drága fejdísz ékíti, mely teljes összhangzásban van gazdag öltözkével. Rembrandt leánya (a drezdai képtárban) révedező tekintetű szerény nő, minden feltűnőbb szépség nélkül. Derekat, mely válláival csaknem egyenlő szélességű, láncz köríti, mely ruháján még egy körívben függ le. Szabadon fehérülő nyakán gyöngysor és nyaklánczon függő medaillon csüng. Az egész alak szerény, házias polgári nőt ábrázol, aminőt akárhányat láthatunk ma is akár Amsterdam, akár Antwerpen utcáin. Meglátszik a képen, hogy a művész semmire másra nem törekedett, mint hű portrait-képet adni, míg Lavinia atya és művésze azzal a színpompával is hatni akart, a melylyel a képet elárasztotta.

Igy folytathatók az összehasonlításokat tovább s többé-kévesbé mindenütt arra az eredményre jutnánk, hogy a déli égalj szülötte egészen más lény, mint az északvidéki. Csak két példára akarok még hivatkozni: Tizián *Bella Donna*-jára (a palazzo Sciarra-ban Rómában) és Ráphael *Fornarina*-jára (nem a Barberiniben, hanem a firenzei Uffiziben). Mindkettő tipikus szép alak, a minőket hiába keresnénk Berlin, Hamburg, vagy Christiania szépségversenyén. Az előkelőség rajta van az alakokon, a szellem kifejezése ott van az arcokon. Ilyen művészetet csak ott találhatunk, a hol ilyen modellek vannak s a hol irántuk érzék s kifejezésükre talentum van.

Soha sem érik el kedély dolgában az északiak a déli népeket, a mint ezeknek akarateréje, szívóssága sohasem éri fel az északi germán-kelta fajokét. Nincs türelmesebb, rendszeretőbb, — hogy közönséges kifejezéssel mondjam; regulázhatóbb faj a germánál. Sehol nem oly nagy a törvénytisztelet, az alattvalói hűség, a pon-

tosság, a rend, mint nálok. Anglia alkotmányos életében egész szabályszerűséggel váltják fel egymást a wigh és tory kormányok, mint Belgiumban a liberálisok a klerikálisokat. A londoni és berlini rendőrség mintája az egész európainak. A hatóságok, a kormányzat iránt mindenütt a legnagyobb tisztelet mutatkozik. Italiában a „porco governo“ egész szójárassá lett. A siciliai akkor is a kormányt szidja, ha sok az eső, vagy ha nem esik. Spanyolországban folytonos és állandó a forradalmi mozgalom és titkos szövetségzés.

Mindezek a testi és lelki tulajdonságuk egyéni és nemzeti sajátságai az egyes népeknek. Részint születésükkel öröklők, részint az őket környező természet, az égalji viszonyok, a följajzi különbségek fejlesztik ki bennök. S ezeket az egyéni és nemzeti sajátságokat visszatükrözi az illető népek irodalma és szépművészete. Vannak ugyan bizonyos általános szépműtani szabályok, mint vannak bizonyos általános emberi vonások, melyeket kisebb-nagyobb mértékben minden műremekben megtalálunk, de a nemzeti vonások érvényre juttatása el nem engedhető kelléke a műremekeknek. Ez a specialitás teszi a magyar zenét magyarrá, az olaszt olaszszá. Ez különbözteti meg a spanyolok tánczát a hollandokétól, az oroszok viseletét az arabokétól, a francia tudós munkáját a németétől.

A tudomány még inkább megtűri a nemzetközi jelleget, mint a művészet. Az internationalis művészet olyan, mint a cosmopolita hazafiság. *Művész hazája a nagy világ* — mondja ugyan a közmondás, de nem oly értelemben, mintha a művész akárhonnán vehetne tárgyat, eszmét, lelkesedést műalkotásaihoz. Csak egy földhez, egy hazához, egy nemzethez tartozónak vallhatja magát a művész is, mint a hazafi. „Bizonyos helyhez kell azért kapcsoltatnunk — mondja Kölesey — hogy azt jótékony világítással állandóul boldogíthassuk.“ Egy bizonyos földhez, országhoz, néphez kell tartoznia a művésznek is, ha valódi, hű kifejezője akar lenni földje, országa, népe típusának, nemzeti charactervonásainak. Még egy és ugyanazon nemzettestben is megszoktuk különböztetni a különböző törzshez, tartományhoz, vidékhez tartozó írókat, művészeket. Olaszországban egészen más a toscánai, mint a piemonti vagy a nápolyi, vagy a siciliai; Spanyolországban a navarrai, a castiliai, az andalucaiai egészen különböző törzsek; nyelvre, viseletre, szokásokra nézve egészen eltérnek egymástól. Nálunk, magyaroknál ugyan nincs ily

éles különbség az egyes törzsek vagy vidékek lakói között, mégis találhat az élesen megfigyelő bizonyos eltéréseket nyelvben, izlésben, szokásokban, a miket a hű művészi ábrázolásnak nem lehet nem éreztetnie. A finom hallás megkülönbözteti az erdélyi és a palóczi accentust, az éles szem könnyen észreveszi a csallóközi és a székely viselet eltéréseit. Egy-egy városnak is lehetnek magában álló sajátosságai, melyek irányt, nevet adhatnak az irodalomnak vagy szépművészeteknek. A velencei festő iskola egy önálló fejezete az olasz műtörténelemnek, mint Sevilla a spanyolnak.

A származás, az eredet, hol egyéni életünk kezdődik, a temperamentum, melylyel születünk, a nemzeti tradíciók, melyek közt növekedtünk, az ég, mely fejünk felett domborúlt, a föld, melyet lábainkkal taposunk, mely táplált és fölnevelt; a madárdal és virágillat, a mikben oly sokszor gyönyörködtünk, sőt a bánat, a szomorúság, a sorscsapások is, melyek egy-egy helyhez kötik emlékeztünket, nem mosódhatnak el soha lelkünkéből, többé-kevésbé mind befolyásolják szellemi világunkat. Nem feledhetjük el a földet, melyet hazánknak mondunk, nem zárkozhatunk el a multak emlékei elől, melyekhez őseink tettei hozzá vannak fűzve, nem lehetünk közömbösek azok iránt a hantok iránt, a melyek elődeink esontjait takarják; minden erdőnek más a zúgása, minden pataknak más a esobogása, mint az volt, a melyben felnövekedtünk, a melyet soha nem feledhetünk. Soha nem tagadhatjuk meg azt a specialis vonást, mely a nemzeti jelleget adja meg művészi alkotásunknak. Főleg ez utóbbi nélkül nem tökéletes a művész-pálya.

Hiába hagyta el szülőföldjét, hiába vonúlt el hazájából s telepedett és halt meg Nápolyban a híres spanyol festő, azért spanyol festőnek ismeri a világ Riberát.

Dr. Ferenczy József.

A Ruskin Hall Oxfordban.

A nagy angol tudós kevés idővel ezelőtt bekövetkezett halála alkalmából a művelt világ összes hírlapjai megemlékeztek a részben már elfeledett, részben nem eléggé, vagy nem a helyes irányban méltányolt oxfordi egyetemi professorról és páratlan emberbarátról.

Szerény véleményem és tudásom szerint Ruskint mindig mint jeles műkritikust méltatták első sorban, pedig az ő szociálpolitikai törekvései kétségtelenül maradandóbb nyomokat hagytak hátra Amerikában és Angliában is.

Az ő szociális érzéjainak megvalósítására törekszik az az intézet, a melynek fennállásáról akarok rövid ismertetést közölni.

Bevezetés, illetve átmenetképen csak azt akarom elmondani, hogy, mint általánosan tudva van, a modern műveltség kizárólagos nevelési tényezői voltak eddig a templom, az iskola, a sajtó és a színház, a melyek mindnyájan nagy tömegek szellemi és erkölcsi szükségleteinek elátására törekedtek. Ugyanilyen ezélokot tűztek ki maguknak a tudományterjesztő társulatok is, csak legutóbb kezdték meg az angolok, dánok, svédek és norvégek között egyes társaságok azt, hogy az általános népnevelés keretében különbözőképen alkalmazkodjanak az egyes emberek nevelési igényeihez. Egészen új neme ez a szellemi munka megosztásának, a mely nem csupán a tanítók, hanem a tanítványok különös, egyéni körülményeit is számba veszi. Sarkalatos fordulópontja ez a világ nevelési rendjének; mert eddig minden iskola-igazgatósági és neveléstudományi elmélet a nagy tömegek együttes képzésével foglalkozott: ezek az új kísérletek ellenben teljesen alárendelik munkásságukat az egyén szükségleteinek.

Eddig a nagy tömegek átlagos kulturális fajsúlyát az általános neveléssel akartuk növelni: ez új elméletek pedig arra törekednek, hogy az egyeseket eljuttassák a reájuk nézve elérhető legmagasabb műveltségre.

Az új kísérletek között a legérdekesebbek egyike a Ruskin Hall Oxfordban. A régi egyetemi város egyik legszebb terén van egy csinos, de egyébként igénytelen külsejű két emeletes ház, mely a Balliol kollégium tulajdona. Valamikor az ötödik Marlborough herceg lakott benne, legutóbb pedig Green, volt egyetemi professor. Kevéssel ezelőtt meg egy intézetet nyitottak meg benne, az amerikai paraszt egyetemek mintájára. A kollégium igen nagy fontosságú szociális érdekeket szolgál: a munkás osztálynak akar módot nyújtani arra, hogy tanulhasson s az egyszerű „termelő“ állapotából az öntudatos „ember és polgár“ méltóságára emelkedhessék.

E részben tehát egészen a néhai egyetemi professor, Ruskin János szociál-politikai programját igyekszik megvalósítani. Nálunk Ruskin nevét nem nagyon ismerik; legfőleg azt tudják róla, hogy jeles műkritikus, kinek egyik becses monografiáját („Velence kövei“ ford. Geöcze Sarolta) a magyar tudom. Akadémia is sietett lefordíttatni. Pedig Ruskin társadalom politikai munkássága nagyobb figyelmet érdemel s bizonyára nagyobb hírré is jut, ha Tolsztoj, aki a világerkölesi fölfogásban egy esapáson jár vele, könnyebben érthető, tehát népszerűbb irataival el nem tereli róla a figyelmet.

Ruskin, Carlyle nyomán az erkölesi elvek érvényesülését követte a nemzetgazdaságtanban s a munkában, de a felvilágosodott munkában látta a mostani korrumpált társadalmi rend regenerátorát. Abból a feltevésből indulva ki, hogy jó munkát csak értelmes, tanult munkás végezhet, kötelességévé tette a „felső tízezernek“ az alsóbb néprétegek nevelését, oktatását, hogy út nyiljék a szegények előtt is az emelkedésre.

Ez a szociál-politikai hitvallás csudálatosképen nem Angliában, hanem Amerikában talált visszhangra s épen úgy, mint az University Extension, gyakorlati alakjában onnan származott vissza hazájába. Az angolok túltengő és gyakran sértő nemzeti önértékükben azt hiszik, hogy úgy politikai, mint társadalmi intézményeik a legtökéletesebbek az egész világon, természetes tehát, hogy minden újítástól idegenkednek s a legnagyobb mértékben konzervatívek. A modern technikának és tudománynak legújabb vívmányai a XII. és XIII. század megkövült intézményeinek, szervezeteinek tőzsomszéd-ságában élnek és terjednek.

Különösen áll ez az angol egyetemi nevelésre, a mely nem

csak ezéjjaiban, hanem eszközeiben is merő ellentéte a kontinens iskolázásának. Nálunk az általános képzés mindig bizonyos nagyobb tömegű, szerves egészet követel az ismeretek rendszereiből: az angoloknál azonban a rendszer vázlata mellett mindig elegendő egy-két részletnek, nem is igen mélyreható ismerete. E mellett még a kedélyi nevelés hiánya, meg a testi nevelés túltengése jellemzi az angol iskolázást. Nálunk az egyetemen minden hallgató kereseti élet-pályája okmányi és tartalmi képesítését szerzi meg: Angliában ellenben az egyetemek feladata inkább csak az, hogy a társadalomnak egészséges, művelt és független „gentlemen“-ek tömegeit szolgáltatassa; a kit pedig tehetsége és hajlandósága a tudományos pályára vonz, annak az egyetem csak ösztönt ad és irányt mutat, a többit végezze el maga.

Ennek megfelelően az angol egyetemi élet inkább csak „nagy-úri passió“, a sportnak bizonyos neme, amely csakis a gazdagok kiváltsága. Ez a mi fogalmaink szerint hihetetlen állítás azonnal érthető és hihető lesz, ha megismerkedünk valamelyik, például az oxfordi egyetem szervezetével. Ebben az egyetemben 26, magában véve önálló s a másiktól teljesen független kollégium van. A diákok java része, már tudniillik a gazdagok, bent laknak a kollégiumban s mindegyiknek két, nem ritkán három szobája van. És hogy ez így van, nem is az ő akaratától függ; ennek így kell lennie, mert az angol „gentleman“ nem étkezhet, vagy dolgozhat abban a szobában, a melyben alszik. Képzeltető tehát, hogy a diákok élete nagyon drága: 200—400 font sterling közt váltakozik évenként. Noha a tandíjak igen magasak, elengedését senki sem kéri, sőt a szegényebb diákok számára tett alapítványokat néha senki sem veszi igénybe.

Könnyen érthető tehát, hogy Ruskin törekvéseit, melyek a tudomány népszerűsítésére és szélesebb körű terjesztésére irányultak, nem fogadták rokonszenvesen. Megtörtént, hogy midőn a híres tudós példával óhajtván a munka iránti tiszteletét kifejezni, föllelkesítette kollégiuma hallgatóit s velük együtt kivonult Hinkseybe a szegények háza előtt az utat kubikolni, az egész angol közvélemény ellene lázadt s az élelslapok a legsértőbb karrikaturákat rajzolták róla.

De, ha Anglia kigúnyolta, annál jobban méltányolta őt Amerika, az igazi „self made men“-ek hazája. Mr. Walter Vrooman St.-

Louisból és Mr. Ch. A. Beard, egy másik amerikai, nem csak lelkesen fölkarolták Ruskin professor szociál-politikai ideálját, hanem áthozták azt Amerikából és pedig épen Oxfordba, a legkonzervatívabb egyetemi városba, a hol megalapították és megnyitották az első munkás egyetemet. Ez a Ruskin Hall.

Az alapítás nem volt könnyű feladat s a mozgalom, konzervatív részről, sok akadályval, ellenzéssel találkozott. Sokan azt mondták, hogy az University Extension mellett, a mely az egyetemi városokban rendszeres kurzusokat tart s azon fölül a népesebb ipari központokba is csekély díjazásért fölolvasókat küld, ez az új intézet egészen fölösleges. Az alapítók viszont azt hangoztatták, hogy az University Extension nem veszi tekintetbe a vegyes hallgatóság különböző értelmiségi fokát és előképzettségét, tevékenysége tehát csak részben pótolja azt a hiányt, mely a munkások szellemi tehetségének a fejlesztésében nyilatkozik; s azon kívül egy-egy alig öthat fölolvasásra terjedő ciklus nem is elégítheti ki a magasabb ismeretekre vágyó tanulókat. A Ruskin Hall ellenben egész éven át nyitva lesz, kollégiumába kivétel nélkül befogad mindenkit, hetenkint 10 shillingért (körülbelül 6 forint) teljes ellátást ad, sőt ingyenes alapítványokat is tesz az egészen szegények számára. Pedagógiai szempontból meg ezzel az érdekes érveléssel támogatták tervüket: az egyetemek „gentlemen“-eket nevelnek, a mester-iskolák és a műszaki iskolák „termelőket“, a Ruskin Hall pedig „embereket és polgárokat“ akar nevelni.

„Föl akarjuk nyitni a munkások szemeit, hadd lássák, hogy a munka nem esökkenti az ember méltóságát“, ez a Ruskin Hall alapítóinak jelszava. S ezt a kiáltást meghallották azok, a kiknek szólt, a munkások. Körülbelül fél esztendeig tartott az előkészítő mozgalom; ez alatt a munkás-szövetségek, ipartestületek, a sok Trades Union, Cooperative Society és Trades Council megvitatta a tervet s mikor a megnyitás napja elérkezett, több mint háromszázezer munkás volt képviselve az ünnepen, az egyes szervezetektől kiküldött megbízott személyében.

A Ruskin Hall szervezete nagyon egyszerű. A kollégiumban bent lakók, mint már említettem, heti tíz shilling, vagy évi huszonöt font sterling fejében teljes ellátást kapnak. Mindenki annyi ideig maradhat, a meddig neki tetszik. A kint lakó tanulók egy-egy

kurzusért évenként két és fél font sterlinget fizetnek, de six pencért (fél shilling) külön-külön is hallgathatnak egy-egy előadást. Van ezenkívül „levelező osztály“ is, a melynek tagsági díja az első hónapra két, minden következő hónapra egy shilling. E levelező osztálynak nagy gyakorlati haszna van; azok, a kik az előadásokat nem hallgathatják, írásban jelentik be, mit akarnak tanulni. E végből ki kell tölteniök egy meghatározott rovatokkal bíró lapot, melyben elmondják, hány évesek, mit akarnak tanulni, mi ezél vezeti őket, mennyi időt szentelhetnek naponként a tanulásra, mi a politikai meggyőződésük és ambíciójuk, mi az előképzettségük s mennyit fizethetnének évenként, hogy a Ruskin Hall könyvtára ellássa őket a szükséges művekkel.

E kérdésekből látható a Ruskin Hall tendenciája: képessé akarja tenni a törekvő munkásokat a szociális mozgalmak vezetésére s az a ezélja, hogy a munkás osztály művelt elemei kiszorítsák a felső tízezret a társadalmi, politikai és közgazdasági vezető pozíciókból. Legjobban kitetszik ez a szándék az intézet tudományos programjából, melyben főszerepük van a politikai tudományoknak, a közgazdaságnak, meg a társadalmi problémáknak. Nevezetes, hogy a szociál politikai és közgazdasági írók közt első helyen szerepelnek Ingrem, Marx, az amerikai George (a „Progress and Poverty“ híres szerzője) és a radikális Thorold Rogers; a filozófiai tudományok közt pedig ott van a „Mob Psychology“ is, a tömeg, vagy helyesebben, a csöselék lélektana, más szóval, annak az ismerete, hogyan kell a tömeget vezetni és egyes ezélok, törekvések szolgálatába hajtani.

Összefüggésben van az intézettel a „Bachworth Club“, melynek elnöke, illetőleg igazgatónője Mrs. Vrooman, a Ruskin Hall egyik alapítójának a felesége. Ennek csak azok az urak és hölgyek lehetnek tagjai, akiknek hivatásuk, hogy előadásokat tartsanak a Ruskin Hallban. A hölgyek tere egyelőre főleg az irodalom, meg a szépművészetek: tehát az ideális ismeretek, amelyeket a nők ha ma még talán felületesebben is, de minden esetre nagyobb lelkesedéssel adnak elő, mint a férfiak. Másik ezélja az intézetnek a nőnevelés előmozdítása, illetőleg ellensúlyozása annak a nyügnak, melyet a „nők nevelésére alakult szövetség“ rakott az oxfordi egyetemi hallgatónőkre. Ez az „Association“ valósággal rákényszeríti

gyámkodását a tanulni vágyó nőkre, akik csak ennek az útjain léphetik át az egyetem küszöbét. Kötelezi őket, hogy az általa kijelölt „Ladies College“-ban, vagy családotknál lakjanak; az előbbieket valószínű női trappista kolostorok s az egyetemi előadások látogatásait is csak „chaperon“ (felügyelő) kíséretében engedik meg.

Visszatérve a Ruskin Hallra, az intézet két esztendei fönntartásának költségeit Mrs. Walter Vrooman a magáéból fődözi; ennyi idő elég arra, hogy kilássék, beválik-e az intézet s ha jó eredménye lesz, kétségtelen, hogy a köz- és magántámogatás nem marad el a két évi próba idő után. Hallgatók már szép számmal vanuak; mindjárt a megnyitás után, kissé színpadias módon, a titkár fölszólítására fölemelkedett az egy csoportba állított 70—80 tanuló. A húsz és ötven év közt váltakozó „tanulók“ majdnem kivétel nélkül mesteremberek, kocsisok, napszámosok, de van közöttük egy tengerész kapitány, meg egy diplomás mérnök is. Nagy részük persze fizet, de vannak ingyenesek is, de úgy ezek, mint amazok, már tudniillik a bent lakók, be vannak osztva házi munkára, úgy, hogy az intézetben teljesítendő minden munkát a „tanulók“ végeznak. Ők főznek, mosnak, söpörnek, kertészkednek, sőt mosogatnak is, amit annál könnyebben megtehetnek, mert a kurzusok majdnem mind este, vagy legalább késő délután vannak.

Ily sokféle elem közt a mulatságos epizódok persze napirenden vannak. Egy fiatal péklegény kijelentette, hogy ingyen süt egész évben kenyeret, ha őt is ingyen ellátásban részesítik, meg költészetre és politikára tanítják. De veszedelmes vetélytársa akadt egy szakácsban, aki a főzésre vállalkozott körülbelül ugyanolyan föltételek mellett, azzal a különbséggel, hogy ő már a cselját is elárulta: neki a Ruskin Hall csak első állomás a parlament felé. A kurzusokra mindnyájan szorgalmasan eljárnak és nagy buzgósággal jegyeznek. Magam is nem csak végig hallgattam, de tartottam is néhány felolvasást és mondhatom, valóssággal megható volt látni, mily roppant érdeklődéssel hallgatták az angol históriát ezek a kérges kezű ifjak és öregek. Maguk az előadók olyan lelkesedéssel beszélnek, aminőt az oxfordi tudomány egyetemen soha nem hallottam.

A hallgatók kötelesek havonkint egy-egy dolgozatot írni és benyújtani minden egyes kurzus szaktanárának s a dolgozatuk tárgyát szabadon választhatják meg, de természetesen csak az előadott anyagból. A dolgozatok, melynek terjedelme 700 szónál nem lehet

kisebb, a tanár kijavítja, megjegyzésekkel kíséri s utasítja a tanulót a hiányok pótlására, megjelölvén azokat a forrásmunkákat, amelyeket olvasásra javasol. A könyveket a könyvtárból vehetik ki, amelynek gazdagítását az alapítók a nagy közönségtől remélik és kérik: „Nothing else has been asked of the British Public“, semmi mást nem kértünk a brit közönségtől: ezzel a büszke mondással zárja be a két amerikai azt a kis röpiratot, amelyben a Ruskin Hall alapításáról és megnyitásáról számol be a közönségnek.

ZIGÁNY JOLÁN.

Barth Péter és a nyomdászabadoalom.

Barth Péter, szebeni nyomdász, 1782-ben a királyhoz folyamodott szabadoalma kibővítettése érdekében. Az erdélyi főkormány-szék 1782. febr. 28-ról 1240. sz. a. leküldötte e kérvényt az erdélyi ev. ref. főconsistoriumhoz, hogy megjegyzéseit terjeszsze föl.

A kérsnek négy főpontja volt. 1. Kizárólagos kiváltságot kért 20 évre, Magyarországon és Erdélyben, hogy könyveket, egyházi és iskolai könyveket nyomathasson a nem-egyesülteknek, görögöknek és rácoknak. — 2. Német bibliát az ágostai evangélikusoknak. — 3. Magyar bibliát a helvét hitvallásuaknak Magyar- és Erdélyországban. — 4. Azt kívánja, hogy tiltsa meg a kormány ily könyvek behozatalát külföldről.

Okait a következőkben terjeszti elé: a) A fennebb jelzett könyveket, melyeket Ő felsége örökös tartományaiban nem nyomtatnak, az oláh nyelvűeket Oláhországból, Moldovából, a magyarokat, valamint a németeket Helvetiából, tehát külföldről hozatni sok költségbe került. b) A kérelmező nyomdája, mely örökség jogán szállott reá, a többieknél korra nézve régibb, minden tekintetben tökéletesebb, jobban felszerelt, betűi legszebbek; ehhez járúl, hogy a kérvényező a nyomdászati mesterségét saját elhatározásából tanulta. c) A kiváltság engedélyezése esetében a pénz kivitele, idegen országban nyomtatott könyvekért, megsűnik és idővel Magyarországból, Oláhor-

szágból, Moldovából jelentékeny kereskedés fejlődik ki Erdély javára. d) Végül, ha az oláhok, görögök, ráczok iskolai és egyházi könyveiket anyanyelvükön hamar megkaphatják, miveltségük nem csekély előhaladást nyer.

A református főconsistorium, szakértő bizottság javaslata alapján, elkészítvén megjegyzéseit, fölterjesztette a főkormányshoz. Azt mondja ezek közt, hogy úgy látszik első pillanatra, mintha nem veszélyeztetné a reformátusok nyomtató intézetének kiváltságait a kérvény teljesítése, a mennyiben oláh betűkről még nem gondoskodtak, mivel szükségesebbekre irányították figyelmüket; de ha mélyebben vizsgálják az ügyet, úgy találják, hogy veszélyt rejthet magában az általános engedélynek ily hosszú időre kiterjesztése a nem-egyesült görögök összes egyházi és iskolai könyveinek nyomtatását illetőleg. Ugyanis a halhatatlan emlékű Tótfalusi Kiss Miklós idejében már birta nyomdájok a tőle készített igen szép latin betűket s a különféle hasonlíthatatlan szépségű zsidó betűket; azóta az elkopottak helyébe új latin, görög s főleg szép német betűket szereztek nem csekély költséggel; tervük volt a fölszerelést úgy kiegészíteni, hogy hazánk bármely nemzetének igényeit kielégítsék könyvnyomtatás tekintetében. Ez volt a Tótfalusi terve is, melytől lelkesítve a református egyház költségén s támogatásával, Tótfalusi halála után ifjakat küldöttek külföldre a rézmetszés, betűöntés megtanulására. Ilyenek voltak Szathmári Sándor, Páldi István, ide számítandó az itthon tanult Vizi István, kit néhány évvel ezelőtt a halál hirtelen ragadt el. Az intézmény fejlesztése érdekében való áldozatkészség még most sem szűnt meg. A református egyház támogatja Kapronezai Ádám kitűnő művészt, ki Ő felségétől nyert évi fizetés mellett tovább tanulja mesterségét s nemsokára hazajöhet, hogy a reformátusok áldozataiért szolgálja az egész hazát, ha csak egy ily nagy kiváltság engedélyzése nem gátolja meg nyomtató intézetük továbbfejlesztésében. De elhallgatva a reformátusok veszteségét, bizonyos, hogy az egy embernek adott ily kiváltság gátat vet bármely nép műveltsége és könyvkereskedése elé. A főzél minél több könyvet, minél olesóbban juttatni a közönség kezébe. Ezt egy nyomtató intézettel nem lehet elérni, akármily gazdagon van fölszerelve. Tehát több közt kell megosztani a kiváltságot.

Legyen elég Barth uramnak a német biblia, melyet hitsorso-

sainak kiadhat. Nagyobb jövedelmet is remélhet ebből, mert a szá-
szok és magyarországi németek közt még a parasztok is majd mind-
nyájan tudnak olvasni s az egyházi könyveket, milyenek az énekes
és imakönyvek, a káték és bibliák, meg szokták maguknak szerezni.
De a magyar népnek alsóbb osztályai, legalább Erdélyben, nem
tudnak olvasni. Sőt a ki megtanult is olvasni, elfelejti az iskola
elhagyása után, akármiként tanult. A mi ismerete a vallásból van,
azt is az egyházi beszédek szorgalmas hallgatásának köszöni. Ha
tehát valami haszonra számít a typographus, gyorsabban eléri a
német bibliákkal. Engedje nekünk a kevésbbé jövedelmező munkát.

De nem hagyhatjuk szó nélkül a kérés azon részét, mely az
előbbinek mintegy következménye, t. i. a külföldön nyomott magyar
bibliák behozatalának eltiltását; hogy a magyarok elégedjenek meg
egyedül az ő kiadásával, akármilyen is legyen. Első pillanatra úgy
látszik, mintha az állam közgazdasági érdekéből indulna ki, hogy
külföldi nyomtatványokat be ne vigyenek, ha csak a tudomány és
vallás eleveenségét meggátolni s ezektől a táplálékot elvonni nem
akarják. Egyébiránt figyelembe veendő, hogy a belföldi könyvnyom-
tató intézetek teljes erejükből igyekeznek oly számú és értékű könyve-
ket kiadni évenként, a mennyit külföldről behoznak. Aztán addig,
mig azokhoz hasonlót nem tudnak nyomtatni, a kitiltást nem szokták
kérni. Ennélfogva a hazában is kell nyomtatni bibliákat s a kül-
földi kiadványok behozatalát jobb papírral, a nyomás esinosságával
és az ár olcsóságával kell megakadályozni. Különben a kereskedelmi
mérlegben nem valami nagy jelentőségű az a kis összegecske, melyet
a mieink a magyar bibliákért kivisznek. S még ez a jelentőség is
kisebbedik, ha figyelembe vesszük, hogy az utrechti egyetemen
tanuló minden magyar ifjú ingyen kap egy-egy példány ott nyom-
tatott bibliát; és hogy egyébként a biblia, nagyságához képest, a
könyv jellegénél és a papír minőségénél fogva elég olcsón, két belga
forinton vásárolható. A magyaroknak ennyibe sem kerül, mert a
belgák bőkezűségéből, Hyeronimus van Alphen buzgósága követ-
keztében alapítványt tettek már 1730. előtt, a magyarok által hasz-
nálható bibliák nyomtatására. Így jött ki az első kiadás 1730-ban s
azóta 52 év alatt négy ízben, de egy-egy kiadás nem valami nagy
számban. Az utolsó kiadás Utrechtben hever, nem került eladásra.
E kegyes alapítvány erének egy csapással való elmetszése nem

esekély kárunkra válnék. Tilalom nélkül is megszűnik az utrechti bibliák kiadása, ha a bibliát hazánkban különféle alakban nyomtatni bírjuk, főleg ha papírmalmaink hasonló minőségű papírt, nem nagyon drágán szolgáltatni tudnak, hogy a bibliák példányait olesón adhassuk. Addig, míg ez bekövetkeznék, legyen megengedve azon bibliák behozatala, melyek már ki vannak nyomtatva; ha kitiltásuk most bekövetkezik, megkárosodnak épen azok, kik eddig kegyességből nekünk áldozatot hoztak, mi pedig biblia nélkül maradunk, míg új kiadások keletkeznek. Mert nálunk nem lehet könnyen új kiadást rendezni, kivált, ha díszesebb kiadásról van szó, akármit mond Barth uram vagy mások.

Ezek azon megjegyzések, melyeket a Barth Péter kérvényére a főkormányshoz benyújtott a főconsistorium a végett, hogy a haza minden fiának s hazánk minden népei nevelésének, műveltségének előmozdítására intézhessen el az ügyet; Barth Péternek közhasznú törekvését úgy gyámolítsa, hogy a hazára hasznos, a többi könyvnyomtató intézetekre pedig káros ne legyen. " Nekünk is maradjon nyitva az út s szolgáljon ösztönül nagyobb előhaladásra, inkább a haza, mint magunk előnyére, kik a nyomtatásból befolyó és remélhető jövedelmet ismét más könyvek nyomtatására szoktuk fordítani.

Ha a görög katolikusoknak vagy más népeknek és felekezeteknek könyveket akar kiadni s kiváltságot kér Barth valamely könyv kiadására, ne kapja meg kizárólagosan; legyen szabad ezek közül némelyeket nekünk is kinyomatnunk. Ez ösztönzésül szolgál majd nekünk s a műveltség jobban fog terjedni többnek közreműködésével, mintha csak egy működik. A magyar biblia nyomása ne legyen megengedve Barth uramnak, mert erre korábban szerzett jogunk van." ¹

¹ Az eredeti fogalmazvány az erdélyi ev. ref. egyházkerület levéltárában 57—1782. sz. a.

I. és II. Apafi Mihály erdélyi fejedelmek naplója az 1632— 1694. évekről.

(Második közlemény.)

Anno 1667.

Januarius. 3. Indultam Ebesfalvárúl, mentem hálni Zágorba. 4. Ebédre Kis-Görgényben, vacsorára Vásárhelyre ország gyűlésére. 6. Állott be az ország gyűlése. 16. Jött a váradi pasa követe hozzám.

Februarius. 4. Lett vége a gyűlésnek. Ugyanazon napon ebéd után indultam meg, mentem hálni Szent-Lászlóra. 5. Ebesfalvára. 17. Indultam Ebesfalvárúl ebéd után, mentem hálni Almakerékre. 18. Nagy Sinkre. 19. Fogarasba. Ugyanazon nap jött hozzám Kuesuk pasa követe.

Martius. 3. Mentem hálni Sárkányba. 4. Kománára. 7. Mentem Kőhalomba. Ugyanazon nap vissza Kománára. 8. Sárkányba. 9. Fogarasba. 29. Indultam meg ebéd után, mentem hálni Zelestátra. 30. Almakerékre, Jakabfalván evén ebédet. Akkor hozták meg ugyan oda amaz bolond, pribék Zólyomi Miklósnak a török köziben való beszökését. 31. Ebesfalvára.

Aprilis. 1. Jött hozzám budai vezér embere maga levelével, köszöntővel. 14. Indultam Ebesfalvárúl ebéd után, hálni mentem Medgyesre. 15. Balásfalvára. 18. Mentem estvére Fejérvárra. 19. Jött hozzám a Kuesuk pasa követe Zólyomi Miklós dolga végett és egyéb végbéli s adó dolga végett. 21. Állott be az ország gyűlése. 22. A váradi pasa emberei követségben jöttek a végek állatjárúl hozzám. 29. Lett vége a gyűlésnek.

Majus. 11. Mentem Vinczre. 14. Jöttem vissza Fejérvárra. 24. Jött hozzám a Kuesuk embere.

Junius. 8. Jött Kuesuk embere hozzám. 9. Mentem Vinczre. 10. Szászvárosra. Az nap lettem szemben ama rosz váradi Hamza pasa emberivel. 14. A gyógyi ferdőben (!) 20. Indultam a feredőből Vinczre hálni. 21. Fejérvárra. 27. Indultam Fejérvárról, mentem hálni Balásfalvára. 30. Radnothra estvére.

Julius. 9. Jött hozzám a portárúl egy csauz Zólyomi dolga

vége. 16—17—18. Volt consultatio az ő dolgárúl. 20. Indultam Radnothról, mentem hálni Méhesre. 21. Katonába. 26. Jöttem vissza Radnothra. 29. Jött a váradi pasa embere hozzám.

Augustus. 4. Indultam Radnothról, mentem hálni Szent-Lászlóra. 6. Ebesfalvára. Jött meg Baló László Kandiából,¹ a fővezértől. 10. Mentem Segesvárra. 11. Almakerékre. 13. Ebesfalvára. 16. Radnothra. 30. Mentem Vásárhelyre hálni. 31. Görgényben.

September. 12. Indultam meg Görgényből, mentem hálni Petelyébe. 13. Radnothra. 20. Indultam Radnothról, mentem hálni Balásfalvára. 22. Fejérvárra estvére. 28. Voltak nállam a jenei és váradi pasa emberei.

October. 6. Vinczre mentem. 8. Jöttem vissza. 12. Jött a váradi pasának követe. 14. A moldvai Alexander vajdái levéllel, de maga dolgában jött az ember. 23. Jött a portárúl Zólyomi felől hír. 29. Lett az urakkal consultatio az dolog felől. 30. Expediáltatott ember a portára.

November. 2. Mentem szüretre Vinczre. 7. Vissza Fejérvárra. 10. Mentem halászni Benedikben (!). 11. Fejérvárra. 15. Indultam Fejérvárról, mentem hálni Balásfalvára. 17. Ekemezőre hálni. 18. Ebesfalvára estvére. 20. Jött Zólyomi felől hír a portárúl. Ugyanazon nap expediáltatott posta a portára. 29. Indultam Ebesfalváról, mentem hálni Berthalomba. 30. Szent-Ágotára.

December. 1. Nagy-Sinkre hálni. 2. Estvére Fogarasba, Isten segítségébül. 21. Jött tömösvári Kucsuk pasa követe hozzám a végbéli dolgokért. 29. Indultam Fogarasból, mentem hálni Zelesátra. 30. Almakerékre. 31. Ebesfalvára.

Anno 1668.

Januarius. NB. 3. Mentem hálni Zágorba, ebéd után indulván meg Ebesfalváról. 4. Kis-Görgényben ebédre, vaesorára Vásárhelyre. 5. Ebédre Gernyeszegre, vaesorára Dextrára. 6. Ebédre Kis-Sajóra. Ebéd után tértem be Apafi István uramhoz Nagy-Sajóra, igen beteg lévén, ki az hosszas és nyomorúságos lengyelországi rabságból szabadult meg 1667. esztendőben. 10. Decembris, majd tizenegy esztendőt töltvén el rabságában. Hálni Szász-Budakra. 7. Ebédre Beszterczére ország gyűlésére. 11. Állott bé az ország gyűlése. 28. Jött meg Nemes János uram a portárúl, ki Zólyomi dolgából küldetett volt 1667-dik esztendőben, de semmi haszonnal. 30. Jött egy esauz, ki a portárúl kaftánt hozott.

Februarius. 3. Lett vége a gyűlésnek. Estve kiindulván, mentem hálni Királynémetibe. 4. Ebédre Fűszkútra, hálni Katonába. 6. Báldra, Szentpáli uramhoz. 7. Radnothra. 8. Gálfalvára. 9. Ebes-

¹ Kandiára nézve érdekes összehasonlítást tesz Rozsnyai Dávid, azt mondja: „a hely nagy, mint másfél Szeben, lehet akkora.” I. m. 308. l.

falvára. 14. Indultam Ebesfalváról reggel, mentem ebédre Kapusra, hálni Rosondára. 15. Ebédre Lesesre, hálni Nagy-Sinkre. 16. Ebédre Kálborra, vaesorára Fogarasban. 26. Lett estve nagy villámás (!) és dörgés.

Martius. 4. Jött a moldvai vajdának követe hozzám két paripával. 9—10—11. Látszott az égen napnyugot felé üstökös-forma csillag. 12. Ebéd után mentem hálni Sárkányban. 13. Ebédre Kománára. 15. Estvére vissza Fogarasban. 26. Jött meg Inezédi Kandióból a fővezértől, holmi derekas dolgok végett, de kevés haszonnal, mivel magoknak is rosszult volt dolgok.

Aprilis. 4. Csütörtökön délután egy és két óra között szólította Isten ki ez világból ugyan Fogarasban szegény Apafi István uramat, ki hosszas rabsága után alig sem pihenheték meg ottan, kimulék ez világból, kinek adjon Isten boldog feltámadást.¹ 6. Reggel koporsóban tettetvén, ebédre mentem Szombatfalvára, hálni Kerczre. 7. Porumbákra. Az nap jött hozzám a budai vezér követe. 10. Mentem hálni Kastaholeczra. 11. Szebenbe. 12. Ott voltam. 13. Ebédre Hasságra, hálni Kis-Selykre. 14. Estvére Balásfalvára. 20. Ebédre Koslárdra, estvére Fejérvárra.

Majus. 2—3—4. Volt az urakkal consultationk a scholai és ecelesi dolgokról. 5. Jött Rottel uram embere Bécsből hozzám maga étkefogójával. 7. Jött az havasalföldi vajda követe hozzám egy török lóval. 8. Ebéd után mentem Vinczre. 11. Gyógyra. 15. Vinczre. 16. Fejérvárra. 17. Jött két esauz a portárul. 20. A budai vezértől is egy posta követ. 22. Váradról is követek.

Junius. 4. Indultam Fejérvárról ebédre Miháczfalvára, vaesorára Balásfalvára. 5. Ebédre Sövényfalvára, vaesorára Radnothra. 26. Indultam Radnothról, mentem ebédre Gálfalvára, hálni Kundra. 27. Ebédre Ebesfalvára. 30. Ebédre Almakerékre.

Julius. 1. Lett a szegény Apafi István uram temetése vasárnapon, kinek adjon Isten boldog feltámadást amaz nagy napon. 2. Mentem ebédre Ebesfalvára. 3. Mentem Csávásra ebédre, estvére Radnothra. 6. Jött az havasalföldi vajda követe. 13. Jött a tömösvári kajmekám embere. 16. Lett gyűlés. 19. Lett vége. 20. Jött a moldvai vajdától követ Máthé Déák, a maga secretáriussa. 25. Indultam Radnothról, mentem ebédre Nyárádtőre, hálni Vásárhelyre. 26. Ebédre Petelyébe, hálni Görgényben.

Augustus. 10. Indultam Görgényből, ebédre mentem Sálomberkre, (!) hálni Kereszturra. 11. Ebédre Radnothra, igen rosszúl lévén a feleségem az utban, fekünni s esvén nagy betegségbe.² 13. Jött a váradi Szokolovít Memhet pasa követe hozzám, egy öltözött lovat hozván ajándékban.

¹ Cserei szerint valószínűleg mérgezés következtében halt meg Id. m. 60. l.

² Eredetiben csak n. b. van. Ez a kiegészítés „nagy betegségbe“ az Erdélyi Múz. Egly kéziratárában levő másolathól van véve.

Huszonegyedik napjától fogva juliusnak 15-dik napjáig augusztusnak rettenetes esők s oly árvizek voltak, melyeket emberi elme alig említ, úgy, hogy házakat emberestül vitt el, számtalan buzát; károkat nagyokat tett s oly rettenetes menykőcsések voltak, hogy házakat s embereket, buzát s egyebet ütött sokakat meg, melyből Istennek ellenünk való haragja látszott meg. 25. Jött hozzám a karánsebesi béknek követe, ajándékban hozván egy lovat.

September. 11. Kezdet meggyógyulni a feleségem. 20. Indultam Radnothról ebédre Bényére, hálni Balásfalvára. 22. Ebédre Miháczfalvára, vacsorára Fejérvárra.

October. 5. Jött a tatár khámtól, Adelgereitül követ, ki nékem levelet hozott csak s innét ment a római császárhoz, mivel oda küldetett volt. 15. Jött a váradi pasától követ hozzám. 24. Mentem Vinczre szüretre. 27. Jöttem vissza Fejérvárra.

November. 5. Mentem Benedikbe halászni. 7. Vissza. 13. Indultam Fejérvárról ebédre Miháczfalvára, vacsorára Balásfalvára. 16. Indultam Balásfalváról ebédre Mikeszszára, vacsorára Ekemezőre. 17. Ebédre Paratély, vacsorára Ebesfalvára. 18. Jött a tatár khám követe hozzám egy lovat hozván ajándékban. 21. Hálni mentem Almakerékre. 22. Ebédre Szászhalomba, vacsorára Nagy-Sink. 23. Ebédre Kálborra, vacsorára Fogarasban.

Egész decemberben nem volt semmi oly dolog, mely feljegyzésre lett volna méltó.

Anno 1669.

Januarius. 12. Jött a budai vezér követe hozzánk a váradiakkal együtt a Sebesvár alatt való palánknak elrontásáért. Ugyanazon a napon estve a feleségem betegsége történt. NB. 21. Indultam Fogarasbúl ebédre Szombatfalvára, vacsorára Kerezre. 22. Ebéd Porumbák, vacsora is ott. 23. Hamosdorf¹ ebéd, vacsora Keresztén-Sziget. 24. Ebéd Omlás, vacsora Szeredahely. 25. Ebéd Szász-Sebes, vacsora Fejérvár. 28. Kezdődött el az ország gyűlése.

Februariusban nem volt semmi oly dolog, mely feljegyzésre lett volna méltó, hanem 21. Febr. jött egy csauz kajmekám levelével, de semmi derék dolog nem volt benne.

Martius. 4. Lett vége a gyűlésnek. 8. Indultam Fejérvárról ebédre Henningfalvára, vacsorára Balásfalvára. 11. Indultam Balásfalváról ebédre Monorára, hálni Nagy-Selykre. 12. Ebédre Saldarffra, vacsorára Mártonfalvára. 13. Ebéd Szent-Ágota, vacsora Nagy-Sink. 14. Ebéd Kálbor, vacsora Fogaras. 21. Ebédre Sárkányban, hálni Kománára. 26. Vissza ebédre Sárkányban, vacsorára Fogarasban.

Aprilis. 1. Jött a váradi pasa követe hozzám. 6. Jött a római császár postája, ki levelet hozott az Eperjesre küldendő, mind a mi részünkről való s mind a római császár részéről való commisariusoknak dolga felől. 13—14—15—16. Volt consultationk az urakkal

¹ Hammersdorf vagy Szent-Erzsébet.

azok felől a dolgok felől, melyek mi és Erdély s római császár között ágítálandók. Mentenek pedig commisáriusok Erdély részéről: Kapi uram, Teleki uram és Nemes János uram, császár részéről pedig voltak Rottel János, Zrínyi Péter magyarországi cancellarius és Pető Zsigmond uramék. 24. Jött a tömösvári pasa embere hozzám. 26. Indultam Fogarasból ebédre Szombatfalvára, hálni Porumbákra. 29: Ebédre Szebenben.

Majus. Afflictio Anni 4 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. NB. 1. Ebédre Csanádra, hálni Balásfalvára. 3. Ebédre Bervére, hálni Fejérvárra. 11. Jött a császár esauzza hozzám. 21. Érkezett a havasalföldi vajda követe. 22. A moldvaié. Az nap volt lakodalma Kollatovith Györgynek a hugommal, holott az országban levő nagy rendek nagy solemnitással jelen voltanak. 28. Ebéd után mentem hálni Vinczre. 29. Ebédre Gyalmárra, hálni Gyógyra. Rettenetes nagy árvíz lévén s nagy esők, a Kun István uram házához éjjel érkeztünk nagy akadályokkal. 30. A feredőbe. Ugyanazon napon, mely esütörtökön esett, 5 óraker este holt meg szegény Szentpáli uram.

Junius. 4. Indultam a feredőből reggel ebédre Bencenzere, hálni Vinczre. 5. Fejérvárra. 18. Indultam Fejérvárról ebéd után Henningfalvára, vacsora Balásfalvára. 19. Ebéd Küküllővár, vacsora Radnoth. 20. Jöttek meg a követek, kik expeditusok voltak a tractára, Eperjesre, melynek micsoda gyümölcse lett légyen, jövőndőben meglátszik. 26. Jött a váradi pasa embere hozzám.

Julius. 6. Indultam Radnothról ebédre Bodonban Béldi Pál uramhoz, hálni Méhesre. 7. Vasárnap temettetett el szegény Szentpáli uram teste Kamaráson. Ugyan az nap ebéd Méhes volt, estvére Katonában mentünk. 10. Ebédre Báldra jöttünk az asszonyhoz, Szentpáliné asszonyomhoz, estvére Radnothra. 15. Indultam Radnothról, ebéd Gálfalva, vacsora Ebesfalva. 16. Jött Máthé Deák moldvai Duca vajdától követségben. 18. Ebédre Almakerékre. 19. Vacsorára Ebesfalvára. 22. Ebesfalváról ebédre jöttem Csávásra, hálni Radnothra. 29—30—31. Volt consultationk az ország rendivel holmi dolgokról.

Augustus. 14. Indultam Radnothról Teleki uramhoz Szent-Péterre ebédre, ott is háltunk. 15. Katonában ebédre, vacsora is ott volt. 16. Ebéd után indulván hálni Szentiványra. 17. Ebédre Ujvárra. 19. Jött a budai vezér követe hozzám. Szamosújvárratt létemben 8 napok alatt verettem¹ 148 özőket, 19 szarvasokat és egy erdeit. 28. Mentem Bánfi uramhoz Ujvárról ebédre Bonezidára vendégségben. Ugyanott is háltunk. 29. Vacsorára Ujvárra. 30. Ujvárról ebédre Szent-Gothárdra, hálni Katonában. 31. Ebédre Méhesre, hálni Radnothra.

September. 9. Indultam Radnothról ebédre Nyárádtőre, hálni Vásárhelyre. 10. Ebéd Petelye, hálni Görgényben. 17. Indultam Görgényből ebédre Körtvélyfájára, hálni Medgyesfalvára. 18. Rad-

¹ T. i. Kuttyákkal felverette.

nothra. 20. Indultam Radnothrúl ebédre Elekesre, hálni Balásfalvára. 21. Ebédre Miháczfalvára, estvére Fejérvárra. 25. A császár esauzza érkezett a váradiaik dolgából.

October. 2. A tatár khám követe érkezett, egy lovat is hozott ajándékban. 7. Hálni mentem Vinczre. 10. Ebédre Perkászra, hálni Dévára. 14. Hálni a gyógyi feredőben. 16. Hálni Vinczre. 17. Ebédre Fejérvárra. 24. Mentem halászni estvére Benedikbe. 25. Estvére haza. 30. Indultam Fejérvárrúl ebédre Csesztvére, estvére Balásfalvára.

November. 4. Indultam Balásfalvárúl ebédre Mikeszászára, hálni Medgyesre terminusra. 7. Jött a karánsebesi bék és tömösvári pasa emberei hozzám. 19. Estvére mentem Medgyesrúl Ebesfalvára. 26. Ebesfalvárúl ebédre Bethlen János uramhoz Keresdre. Ott is háltunk. 27. Ebédre Néthusra, hálni Nagy-Sinkre. 28. Ebédre Szombatfalvára, vacsorára Fogarasba.

December. 24. Érkezett Ispán Ferencz uram magyarországi dolgokkal. Más egyéb derekas dolog semmi nem érkezett ebben az hónapban.

Anno 1670.

Januarius. 7. Indultam Fogarasbúl Sárkányban. 8. Ebédre Vledényban, hálni Feketehalomban. 9. Brassóban. 13. Brassóbúl ebédre Vledényban, hálni Sárkányban. 14. Ebédre Fogarasban. 19. Jött a tömösvári pasa embere hozzám. 22. Mentem ebédre Sárkányban, hálni Kománára. 24. Ebédre Sárkányban, hálni Fogarasban.

Februarius. 4. Indultam Fogarasbúl ebédre Szombatfalvára, hálni Kerezre. 5. Ebédre Porumbákra. 7. Ebédre Szebenben. 10. Szebenbúl ebédre Hasságra, hálni Balásfalvára. 12. Ebédre Miháczfalvára, estvére Fejérvárra. 18. Kezdődött el a gyűlés.

Martius. 11. Lett vége a gyűlésnek. 24. Mentem ebédre Ohabára, vacsorára Balásfalvára. 25. Jött Fejérvárra Kászoni Márton uram római császártúl ő felségétúl követségben. 28. Indultam Balásfalvárúl ebédre Henningfalvára, vacsorára Fejérvárra. 29. Jött a kapuesi a portárúl hozzánk.

Aprilis. 17—18—19. Volt consultationk az urakkal római császár követének és a magyarországiaknak elbocsátások felől az zűrzavaros állapotok miatt. 24. Indultam Fejérvárrúl, ebédre Miháczfalvára, hálni Balásfalvára.

Majus. 3. Ebédre Koslárdra, vacsorára Fejérvárra. 12. Ebéd után indultam estvére Vinczre. 13. Ebéd után Gyalmárrúl Gyógyra, estvére a ferdőbe. 19. Indultam a feredőbúl; ebéd Benczeenz, estvére Vinczre. 20. Ebéd Fejérvár.

Junius. 4. Indultam Fejérvárrúl ebédre Miháczfalvára, hálni Balásfalvára. 5. Helybe voltam. 6. Ebédre Küküllővárra, hálni Radnothra. 18. Mentem Haller János uramhoz a Petki János lakodalmára. 19. Vissza.

Julius. 1. Jött a fővezér embere képeben váradi török hozzám a váradi törökökkel együtt. 4. Indultam Radnothrúl ebédre Héderfűjára, vacsorára Ebesfalvára. 9. Ebédre Almakerékre. 10. Ebédre Ebesfalvára. 11. Ebédre Csávásra, vacsorára Radnothra. 14. és 15. Volt gyűlés Radnothon az adó felől.

Augustus. 13. Mentem ebédre Lőrinczfalvára, hálni Vásárhelyre. 14. Ebédre Petelyében, hálni Görgényben. 20. Indultam Görgényből ebédre Gernyeszögre, hálni Kereszturra. 21. Ebédre Bergenyőre, hálni Radnothra. 25. Jött a váradi pasa követe hozzám. 26. Hálni Iklandra, Radnothrúl ebéd után indulván. 27. Szent-Péterre ebédre Teleki uramhoz. Ott is háltunk. 28. Katonában ebédre. 30. Ebédre Szentiványra, hálni Szamosujvárra.

September. 5. Ebéd után indulván, hálni Désre mentem. 6. Vacsorára Szamosujvárra. 10. Ebédre Bánfi Diénes uramhoz. Ott is háltunk. Más nap is ott voltunk. 11. 12. Ebéd után mentem Ujvárra, jött a budai vezér levelével egy váradi török hozzám. 13. Ebédre Szent Gothárdra, vacsorára Katonában. 14. Helybe voltunk. 15. Ebédre Szentpáliné asszonyomhoz Báldra, hálni Radnothra. Szamosujárt létemben verettem 50 őzeket, 19 szarvasokat, 5 erdeit, 2 farkast, 1 medvét. 16. Jött a budai vezér agája hozzám vezér levelével és a váradi pasa követe is az ura levelével. 22. Indultam Radnothrúl ebédre Herepére, hálni Balásfalvára. 23. Ebédre Miháczfalvára, estvére Fehérvárra. 25. A tömösvári pasa követe jött hozzám, az Amhet pasáé. 26. Jött ugyan tömösvári pasa embere hozzám, a kőrösi faluk felől.

October. 13. Mentem ebédre Igenben, hálni Zalathnára. 15. Ebédre Pojánára, vacsorára Fejérvárra. 24. Mentem Vinczre szüretre. 27. Ebédre Benzenczére, hálni a feredőbe. 31. Ebéd után indulván az feredőből hálni Vinczre.

November. 1. Estvére Fejérvárra mentem. 11. Mentem estvére Csesztvére, hálni Balásfalvára. 17. Ebédre mentem Miháczfalvára, hálni Fejérvárra. 24. Ebédre mentem Vinczre, az nap is ott voltam. 25. Vacsorára mentem Fejérvárra.

December. 2. Kezdődött a gyűlés. 14. NB. Vasárnap. 19. Lett vége a gyűlésnek. 30. Indultam Fejérvárrúl ebédre Koslárdra, hálni Balásfalvára.

Anno 1671.

Januarius. 2. Indultam Balásfalvárúl ebédre Mikeszászára, hálni Ekemczőre. 3. Ebédre Paratélyra, hálni Ebesfalvára. 12. Ebéd után indulván Ebesfalvárúl, mentem Almakerékre. 13. Ebédre Szászhalomban, hálni Nagy-Sinkre. 14. Ebédre Szombatfalvára, hálni Fogarasban.

Februarius. 2. Ebéd után mentem Sárkányban. 3. Kománára.

6. Ebéd után hálni mentem Sárkányban. 7. Fogarasba. 16. Jött egy kapucsi pasa a kőrösi 49 faluk felől. 26. Mentem ebédre Alsó Vistre, hálni Porumbákra.

Martius 4. Mentem ebédre Ucsára Porumbákról, hálni Szombatfalvára. 5. Ebédre Fogarasban. 10—11—12—13. Volt országgúl (!) consultationk a kőrösi faluk felől.

Aprilis. 18. Jött havasalföldi vajdától, Antoniustól, követ hozzám egy Sztroja nevű főember felől, vice cancellariussa. 19. Jött egy kapucsi pasa Sani aga nevű töröknek egy szolgája hozzám s hozott két lovat ajándékban. 23. Indultam Fogarasból Isten segítségéből ebédre Zelestátra, hálni Jakabfalvára. 24. Ebédre Alma-kerékre, ott is háltunk. 25. Ebesfalvára.

Majus. 4. Indultam Ebesfalváról ebéd után hálni Ekemezőre. 5. Ebédre Mikeszászára, hálni Balásfalvára. 6. Ebédre Henningfalvára, hálni Fejérvárra. 8. Jött ide egy német követ, ki a Magyarországból hozzánk bébujdosott urakat kézben kérte tőlünk, a kassai generalistól, Spankótól. (!)¹ 10. Jött hozzánk a fővezér embere a Rézbányán esett latroknak dolga felől. 21. Ebéd után mentem Vinczre. 22. Ebédre Gyalmárra, hálni a feredőbe. 29. Ebédre Kéméndre, hálni Dévára.

Junius. 1. A Marospartra Gyalmáron túl, hálni Vinczre. 2. Fejérvárra. 3. Ebédre mentem Girbóra, estvére Vingárdra a Toroczkaikai Péter lakodalmára Kendeffi Gáborné asszonyomhoz. 4. Vissza Fejérvárra. 4. Jött Kucsuk pasa Szalám esauzza hozzám. 23. Indultam Fejérvárról ebédre Bessönyőbe, estvére Balásfalvára. 27. Ebédre Sülyébe, hálni Radnothra.

Julius. 1. Jött az havasalföldi vajda deákja hozzám hazug hírrel Zólyominak erdélyi fejedelemségére való hozatása felől, melylyel az egész országot felzavarta volt, mely nem első cselekedete volt néki, volt is ez néki hírével. 6. Érkezett a fővezér embere hozzám a magyarországiak dolga végett s egyebet is izenvén a fővezér tölle titkoson, de barátságosan is. 17. Jött a Kucsuk pasa embere hozzám. 18. Indultam Radnothról ebédre Héderfájára, estvére Ebesfalvára. 24. Ebesfalváról indulván ebédre Csávásra, hálni Radnothra. 25. Jött a jenei pasának egy embere hozzám.

Augustus. 9. Jött egy kapucsi hozzám a kőrösi faluknak eligazítására. 22—23—24. Volt consultationk magyarországi urakkal. 26. Indultam Radnothról ebédre Szakálba, hálni Báldra. 27. Katonába.

September. 2. Indultam Katonából ebédre Méhesre, hálni Radnothra. 22. Radnothról indultam ebédre Küküllővárra, hálni Balás-

¹ Nádasdy Tamás, Zrínyi Péter, Frangepán Ferencz s mások elfogatásakor többen, így az öreg Boeskaik, Petrőczy István, Szepesi Pál, Vay Mihály, Orlai Miklós, Kubinyi László, Wesselényi Pál stb. Erdélybe menekültek. Ezeket szerették volna most kézben kapni. V. ö. Cserei. 51. l.

falvára. 24. Miháczfalvára, estvére Fejérvárra. 27. Érkeztek ide a váradai törökök amaz áruló, tökéletlen, kárhozatra való, bestye vén kurvafiátúl Kuesuktúl.

October. 4—5—6. Volt ecelésiai, scholai és egyéb dolgok vallá-sunkon való papokkal s holmi igazításink az adversariusokkal. 13—14—15. Volt ország gyűlése a váradiaknak szemtelen való kivánságok miá az erdélyi faluk felől. 22. Mentem Vinezre szüretre. 26. Ebédre Gyalmárra, estvére a feredőbe. 30. Vinezre. 31. Fejérvárra.

November. 11. Mentem ebédre Csesztvére, estvére Balásfalvára. 13. A fővezér tihájátúl érkezett egy török. 16. Ebédre Miháczfalvára, estvére Fejérvárra. 26. Kezdetett el az gyűlés.

December. 23. Lett vége a gyűlésnek.

Anno 1672.

Januarius. 4. Indultam Fejérvárrúl ebédre Koslárdra, hálni Balásfalvára. 6. Szentpáliné asszonyomhoz Csanádra. 7. Ebédre Holdvilágra, hálni Ekemezőre. 8. Ebédre Paratélyra, hálni Ebesfalvára. 27. Megindulván Ebesfalvárúl ebédre Ujfaluban, hálni Almakerékre. 28. Ebédre Szászhalomban, hálni Nagy-Sinkre. 29. Ebédre Szombatfalvára, hálni Fogarasban.

Februarius. 13. Jött hozzám a commisarius törököknek követe, kik a Várad felől való végeket ezirkálták. 20. Érkezett be a pataki collegium Fejérvárra, mely exturbáltatott a persecutio miatt, melyre adtak okot az egyenetlen magyarok, a pedig semmit sem vétett, mégis ő lakolt.

Martius. 28. Indultam Fogarasbúl, ebédre Sárkányban, hálni Vledényba. 29. Ebédre Hőltövényben, hálni Hermányba. 30. Ebédre Bodolára Béli uramhoz a Vesselényi Pál uram lakodalmára.¹ 31. Ebédre Szent-Péterre, hálni Vledénybe.

Aprilis. 1. Ebédre Sárkányban, hálni Fogarasba. 7. Indultam Fogarasbúl ebédre Szombatfalvára, estvére Kereze. 28. Porumbákra.

Majus. 2. Porumbákrúl ebédre mentem Hamosdorfra, estvére Szelindekre. 3. Ebédre Hasságra, estvére Balásfalvára. 6. Lett a feleségemnek egy fiaeskája halva, ki nyolcz vagy kilencz holnapi volt. 15. Temettetett is ugyan ott a templomban. 16. Jött a fővezértől egy esauz. 18. Jött Budárúl az Ali bék attyafia hozzám. 26. A tömösvári pasa követe.

Junius. 2. Indultam Balásfalvárúl ebédre Bervére, estvére Fejérvárra. 23. Indultam Fejérvárrúl ebédre Csesztvére, hálni Balásfalvára. 24. Ebédre Elekesre, hálni Radnothra. 28. Kezdetett el az ország gyűlése.

Julius. 2. Lett vége. 12. Jött a fővezér agája élésért, hogy

¹ Ki Béli Pál leányát, Zsuzsánnát vevé nőül.

az ország contribuáljon a császárnak, mivel maga is személye szerint a lengyelek ellen indult volna. 21. Jött a budai vezér embere hozzám. 23. Lett gyűlés az élés dolga végett. 27. Mentem Gálfalvára a Kollatovith uram fiának keresztelésére. 28. Ebesfalvára.

Augustus. 3. Indultam Ebesfalvárúl Ebédre Bonyhára, estvére Radnothra. 23. Indultam Radnothrúl ebédre Szakálba, hálni Báldra Szentpáliné asszonyomhoz. 24. Katonában. 29. Mentem Bánfi uramhoz Örményesre. 30. Ebédre Kapusra, estvére Radnothra.

September. 6. Indultam Radnothrúl ebédre Lukafalvára, estvére Vásárhelyre. 7. Petelyébe, estvére Görgényben. 14. Indultam Görgénybűl hálni Petelyében. 15. Ebédre Kereszturra, estvére Radnothra. 17—18—19—20. Volt consultationk az urakkal az várak és egyéb dolgokrúl. 22. Indultam Radnothrúl ebédre Elekesre, hálni Balásfalvára. 23. Ebédre Miháczfalvára, estvére Fejérvárra.

October. 12. Állott bé az ország gyűlése. 20. Végeződött el. 24. Mentem Vinczre szüretre. 26. Ebédre Gyalmárra, hálni a feredőbe. 31. Ebédre Kéméndre, estvére Dévára.

November. 2. Hálni Hunyadra. 3. Ebédre Tordasra, estvére Vinczre. 4. Fejérvárra.

December. 10. Indultam ebédre Koslárdrá, hálni Balásfalvára. 17. Ebédre Henningfalvára, hálni Fejérvárra.

Anno 1673.

Januarius. 2. Jött a tömösvári pasa követe hozzám, hozott egy lovat ajándékban. 4. Mentem ebédre Henningfalvára, estvére Balásfalvára. 5. Ebédre Mikeszászára, estvére Ekemezőre. 6. Ebédre Paratólyra, hálni Ebesfalvára. 11. Lett meg a Lázár Imre lakodalma Kasza Sándornéval. 24. Indultam Ebesfalvárúl hálni Almakerékre. 25. Ebédre Szászhalomban, hálni Nagy-Sinkre. 26. Ebédre Kálborra, estvére Fogarasban.

Februarius. 14. Mentem Sárkányban ebédre, estvére Kománára. 17. Ebéd után indulván jöttem Fogarasba Kománáról. 22. Indultam Fogarasbűl ebéd után hálni Sárkányban. 23. Ebédre Vledényban, estvére Feketehalomban. 24. Brassóban. 27. Brassóbűl megindulván, ebédre Vledényban, estvére Sárkányban. 28. Fogarasban.

Martius. 17. Pénteken két s három óra között ebéd után szólítá Isten ő felsége ki itt Fogarasban szegény Szentpáliné asszonyomat, ki midőn 18 esztendeig hallatlan isszonyú kénokat érzett volna testében, Istennek ő felségének lelkét megadá, kit is Isten ő felsége bévitt az Ábrahámnak kebelében, amen.

Aprilis. 7—8—9. Ecclesiái, scholai, magyarországi dolgokrúl consultationk voltak az urakkal. 10. Hétfőn reggel indított meg Szentpáliné asszonyom teste innét Fogarasbűl tisztességesen Báldra, maga házához. 25. Indultam Fogarasbűl ebédre Szombatfalvára, estvére Kerczre. 26. Porumbákra.

Majus. 2. Ebédre Dályára, hálni Keresztény-Szigetére. 3. Apoldra, hálni Szerdahelyre. 4. Szász-Sebesbe, estvére Fejérvárra. 18. Jött a lengyel király postája hozzám a magok dolga végett. Ugyanazon napon a tömösvári pasa követe is. 28. Temettetett el szegény Szentpáliné asszonyom Kolozsváratt a mi templomunkban,¹ a feltámadásnak jó reménsége alatt, kinek adjon Isten boldog feltámadást, amen.

Junius. 1. Jött a váradi pasa követe hozzám. 6. Indultam Fejérvárról ebédre Miháczfalvára, estvére Balásfalvára. 7. Ebédre Elekesre, hálni Péterlakára. 8. Radnothra. 16—17—18—19. Volt consultationk ecclesiái és magyarországi dolgokról. 22. Jött a tatár khám Selmigerei szultánnak követe hozzám.

Julius. 21. Pénteken 10 óraker lett a feleségemnek léánya. 28. Kereszteltetett meg is. 30—31. Volt tanácskozásunk a magyar dolgokról.

Augustus. 1. Lett vége. Egészen ezt a holnapot és szeptembernek két hetét betegséggel töltöttem el.

September. 19. Radnothról indultam, ebédre mentem Péterlakára, estvére Elekesre. 20. Balásfalvára. 21. Koslárdra ebédre, hálni Fejérvárra. 23. Jött a budai vezér követe hozzám. 27—28—29. Expediáltuk Szilvási Bálintot a portára.

October. 9. Mentem Vinczre szűrni. 12. Jöttem vissza Fejérvárra.

November. 2. Mentem ebédre Miháczfalvára, estvére Balásfalvára. 13. Vissza ebédre Miháczfalvára, estvére Fejérvárra. 22. Kezdődött el a gyűlés.

December. 14. Végződött el. 18. Jött Duca havasalföldi vajda követe hozzám.

Ebben az esztendőben volt, hogy januariusban szántottanak s vetettenek, juniusban buzát arattanak. 31. Julii ért szőlő volt, augustusban szűrtének.

Anno 1674.

Januarius. 2. Indultam Fejérvárról² ebédre Henningfalvára, estvére Balásfalvára. 4. Ebédre Hosszúaszó, estvére Mikeszázára. 5. Ebédre Kis-Ekemező, estvére Medgyes. 6. Paratély, estvére Ebesfalvára. 23. Ebéd Szent-László, estvére Almakerék. 24. Ebéd Jakabfalva, hálni Leses. 25. Ebédre Morgondra, hálni Nagy-Sink. 26. Ebédre Kis-Sink, estvére Fogaras.

Februarius. 11. Jött Galga szultán embere hozzám, hozott ajándékon egy lovat.

Martius. 11. Jött a havasalföldi Duca vajda követe is hozott egy lovat.

¹ A belfarkas-utczai reformatus templomban.

² Eredetiben „Fejérvárra“ van, de ez tollhiba, mert innen indul.

Aprilis. 2. Mentem hálni Sárkányban. 3. Kománára. 10. Hálni Sárkányban. 11. Fogarasban. 12. Jött a Szobeczki (!) követe hozzám : Kászoni pater is. 13. A esauz is hozzám jött a császártól élés kérni császár hadai számára, melyek Lengyelországban menendők valának. 23. Jött a moldvai Demeter vajda követe hozzám. 24. Indultam Fogarasbúl ebédre Szombatfalvára, hálni Keresre. 25. Porumbák. 30. Porumbákról ebéd után mentem Kastaholezra.

Majus. 1. Szebenbe. 3. Ebéd után mentem hálni Keresztény-Szigetére. 4. Ebé re Apoldra, estvére Kutfalvára. 5. Ebédre Lámkerék, estvére Fejérvárra. 8—9—10. Volt gyűlés a törökök táborára való élés küldés felől. 24. Jött hozzám a havasalföldi vajda követe az oda való boéroknek, kik onnét birodalmunkban jöttek volt, dolgok felől.

Junius. 18. Indultam Fejérvárról reggel hálni Vinczre. 19. Kenyérre ebédre, estvére Foltra. 20. A Toroczka István lakodalmaára Aranyra, Kapi uramhoz. 21. Ebédre Harora, hálni Dévára. 22—23—24—25. Expediáltam Naláci uramat a császárhoz aján-dékokkal. 28. Ebédre Déváról a rápoti rétre, estvére a feredőbe.

Julius. 3. A feredőből ebédre Benzenczére, estvére Vinczre. 4. Fejérvárra. 12. Indultam Fejérvárról ebédre Koslárdra, estvére, Balásfalvára. 13. Ebéd Szépmező, hálás Ádamos. A nagy hirtelen való árviz miatt elvesztvén az utat éjjel a vadászatért kerengtettem a kükküllővári berekben, éjjélkor érkeztem a hálólhelyre. 14. Ebédre Gálfalva, estvére Radnoth. 18. Jött hozzám a lengyel király követe, Szobeczkié, Karaoczki névű. 19. A váradi pasa követe.

Augustus. 4. Szombaton reggel lőtt fia a feleségemnek 4 és 5 óra között, ki ugyanaz napon éjjel 10 és 11 órák között meghala. Mint a vendég, ki reggel jó és estve elmégyen, bujdosás lévén nekünk itt ez földön való életünk. 7. Kedden temették el is a radnothi templomban. 28. Jött a váradi pasa embere hozzám. 30. Jött más is ugyanazon pasától.

September. 14. A budai vezér követe jött hozzám. 25. Indultam Radnothról ebédre Nyárádtőre, hálni Vásárhelyre. 26. Ebédre Petelyébe, estvére Görgényben.

October. 5. Indultam Görgényből ebédre Petelyébe, hálni Ernyére. 6. Keresztúrra ebédre, hálni Radnothra. 16. Indultam Radnothról ebédre Péterlakára, hálni Elekesre. 17. Ebédre Balásfalvára. 20. Miháczfalvára, hálni Fejérvárra. 31. Vinczre szüretre.

November. 3. Fejérvárra. 13. Mentem halászni, hálni Péterfalvára. 14. Jöttem Fejérvárra. 15. Csötörtökön estve verték fel Bánfi Dienest Koppánban a székely hadak. 26. Kezdődött el a gyűlés.¹ 23. vagy 24. Fogták meg Bánfit.

¹ Szilágyi S. szerint e gyűlés már november 17-től együtt volt Fehérvárt. Id. m. 330. 1

December. 14-re virradólag pénteken vették fejét Bánfinak.¹ 15. Holt meg Gillányi uram. 18. Temették el a templomban. 22. Lett vége a gyűlésnek. 27. Jött a váradi pasa embere.

Anno 1675.

Januarius. Ur Isten légy mi velünk. 2. Indultam Fejérvárról ebédre Miháczfalvára. 3. Ebédre Hosszúaszóra, hálni Mikeszszára. 4. Ebédre Nagy-Ekemezőre, hálni Medgyesre. 5. Paratély, hálni Ebesfalvára. 11. Mentem Bethlen János uram látogatására Keresdre, beteg lévén ő kegyelme. Estvére Almakerékre. 12. Vissza Ebesfalvára. 16. Segesvárra. 17. Ebédre Apoldra, estvére Nedhusra. 18. Szászhalomban, hálni Nagy-Sinkre. 19. Kálborra, estvére Fogarasba. 24. Jött a portárul kaftánnyal esauz.

Februarius. 6. Indultam Fogarasból hálni Sárkányban. 7. Vledényban, hálni Feketehalomban. 8. Brassóban. 11. Béli uramhoz Bodolára. 12. Ebédre Prásmárra, hálni Hóltövénybe. 13. Vledényban, hálni Sárkányban. 14. Fogarasban.

Martius. 8. Jött a tatár khám követe hozzám, ki innét ment Bécsben a császárhoz. 27. Jött a váradi pasa követe hozzám.

Aprilis. 1. Indultam ebéd után hálni Sárkányban. 2. Kománára. 6. Indultam Kománárul Sárkányban, hálni Fogarasban. Ugyanazon napon jött hozzám török követ, ki által hivattattam a császár gyermeke környűlmetéltetésére és leányának lakodalmára. 8. Jött a lengyel király követe hozzám. 10. Az esztergomi érsek, Szelepesinié. 13. A francia király követe, 19. Mentem halászni Mardsinára. 20. Vissza Fogarasban. Azon napon jöttek hozzám a magyarországi követek. Diebus 22—23—24—25—26—27—28—29. Volt nagy consultationk az urakkal derék dolgok felől.

Majus. 8. Indultam Fogarasból ebédre Szombathalvára, hálni Kerezre. 9. Porumbákra. 13. Hálni Kasthaloczra. 14. Szebenbe. 16. Ebédre Keresztény-Szigetre, hálni Apoldra. 17. Szerdahelyre ebédre, hálni Kutfalvára. 18. Szász-Sebesbe ebédre, estvére Fejérvárra. Jött aznap a váradi pasa követe hozzám. 27. Kezdetett el az országgyűlés.²

Junius. 14. Jött ismét a váradi pasa követe hozzám. 19. A Galaga szultán követe. 22. Lett vége a gyűlésnek. 28. Vinczre mentem. 29. Vissza Fejérvárra.

¹ Szilágyi azt mondja id. m.-jában 331. l., hogy a rendek deczember 17-én mondták ki Bánfira a halálos ítéletet s a fejedelem még az nap aláírta azt. Felesége kérésére megváltoztatta ugyan az ítéletet, de már nem lehetett a kivégeztetést megakadályozni, s Bánfit 18-án kivégezték. Tehát Apafi 4 nappal előbbre teszi.

² Szilágyi S. e gyűlés kezdetét 2 nappal előbbre, 25-re mondja. Id. m. 333. l.

IRODALMI SZEMLE.

Petőfiről.

Tanulmányok. Irta *Csernátóni Gyula*. Kolozsvár, 1900. 8° 111 l. Ára 2 korona.

Ez értékes és szép kiállítású könyvben, a mely Ajtai K. Alberi könyvnyomtatójából került ki, hat becses tanulmány van. Csernátont évek hosszú sora óta foglalkozik a nagy költő életével és költészetével. Ferenczi Zoltán és Korbuly József társaságában ő indította meg a Petőfi-Múzeumot, hogy legyen gyűjtője az adatoknak és részletmunkálatoknak egy majdan megírandó nagy Petőfi-életrajz számára. Szeretettel mélyen el tárgyába s tudással és éles ítélőtehetséggel fog a dologhoz. Az első cikknek címe: *Petőfi egyénisége*. Ebben rá mutat, hogy Petőfi egyénisége, emberi mivolta, minő kevésé van mindeddig megvilágosítva, tisztába hozva. Keresi ennek okát s megállapítja a módszert, a melylyel e hatalmas egyéniséget a maga igaz valóságában megrajzolhatja. Mindazokra nézve, a mi a Petőfi lelki világára tartozó megfigyelésekből a kortársak följegyzéseiben hiányzik, kizárólag műveire vagyunk utalva. Szerencsére ezekből épügy nyomon lehet kísérni lelki fejlődését és megrajzolni pszichologiai egyéniségét, mint életrajzi adataiból külső életének folyását. Mert Petőfinak nemcsak nagy önérzete, hanem nagy önismerete is volt és munkáiban lelki emótióiról is hasonló őszinteséggel ad számot, mint külső körülményeiről. Az utolsó cikkelyben pedig, *Petőfi a nép-regében*, felhívja a figyelmet a nép közt keletkezett Petőfi-mondákra s izelítőtül közöl egyet, valódi népies szív fel fogással és zamatos nyelven. Nem ismerem Péterfi Tamás gyűjteményét. Mindenesetre, annak alapján, megállapítván a helyszínén a közlemények hitelességét, szélesebb alapon lehetne már megindítani a gyűjtést.

A közbeeső négy cikkely a voltaképi kidolgozott tanulmány. *A prófétizmus Petőfi műveiben*, egy pillantást vetve a nagy bölcselők tanításaira a nagy szellemek sejtelmes jóslatairól, érdekesen mutatja ki Petőfi költeményeiből, hogy a költő előtt jövője majdnem világosan állt s már évekkel korábban megjósolta élete végét, oly híven és oly igazán, hogy az ember megdöbben, mikor a beteljesedés után olvassa a jóslatokat. *Petőfi hatásának főbb eszközei*-ben a szertelen hatás titkát az egyszerűségben találja. Nem mesterkéltn sem a nyelvben, sem a verselésben,

sem a szerkezetben. S épen azért annyira világos és közvetlen, hogy a legigénytelenebb ember is megértheti. Hatásával egy másik nagy eszköze a keresetlen őszinteség és a sokoldalúság, változatosság. S le tudta bilincselni saját korának figyelmét korát visszatükröző költeményei által is. Nyelve az érzésekhez és gondolatokhoz simúl, ép úgy a versalakok. Igen becses és alapos tanulmányra valló a *Petőfi és az 50-es évek költői* című értekezés, a melyben különösen Petőfinek Szelesteyre, Lisznyaira, Székely Józsefre, Tóth Endrére és Tóth Kálmánra való hatását elemzi finom elmével. *Petőfi vallásos és erkölcsi nézetei*-ben pedig meggyőzi az olvasót, hogy Petőfi nem úgynevezett vallásos költő ugyan, de azért van hite és emberszeretete, mely a természetből és családeletről sarjad. Istenben vetett hite és bizalma rendíthetetlen. Ha néha elfogják is a kételyek, csakhamar ismét megnyugszik, mert az isten fogalmával az igazságosság és czélszerűség fogalmát is egyesítve látja. A mit ő tesz, az föltétlenül jól van téve és bírálatunkon kívül esik. Jósággal nyerhetjük meg szeretetét, stb. stb. Ép ily érdekesen foglalkozik erkölcsi nézeteivel és böleselmi irányával.

Szóval e könyv becses gyarapodása Petőfi-irodalmunknak. A mily alapos és mélyreható, oly világos, egyszerű. Eltanulta és alkalmazza a nagy költő e fent dicsért sajátosságát. Élvezetet és tanulságot szerez vele magának, a ki elolvassa.

V—y.

Franciaország.

— Irtá: *John Edward Courtenay Bodley* Fordította *Darvai Mór dr.*
Budapest. Az Akadémia kiadása. 1899. —

Courtenay Bodley angol író a 80-as évek vége felé határozta el, hogy Franciaországról, melynek intézményei és története iránt mindig különösen érdeklődött, nagyobb munkát fog írni, olyan formán mint a hogy Tocqueville tanulmányozta az amerikai újabb államok alakulásának keretében az emberiség fejlődését.

1890. májusában érkezett Bodley Franciaországba, azzal a tervvel, hogy egy-két évig megfigyelve a modern Franciaország állapotjait, az összegyűjtött anyagot hazatérése után Londonban fogja feldolgozni.

Hova-tovább belemélyedt a harmadik köztársaság kivételes eredeti politikai és társadalmi rendszerének tanulmányozásába, kénytelen volt belátni, hogy eddig szerzett és többnyire könyvekből mirített tudása egyszerűen elégtelen az egyre hatalmasabb körvonalakban megjelenő munka kidolgozására. És így történt, hogy tudósunk, ki eredetileg csak körutazást szándékozott tenni a szabadság, egyenlőség és testvériség földjén, *hét* teljes esztendeig tartózkodott Franciaországban.

Ebből az időből öt évet töltött Párisban. Érdekes a benyomás, melyet a világ fővárosa az angol publicistára tett. Minthogy azok a

nézetek, melyeket Párisról mond, a könyv szellemével és Bodley felfogásával közelebből ismertetnek meg, nem egészen fölösleges emlékünke vésnünk e sorokat:

„Párisban még meg van az anyag a világ legvonzóbb társadalmi élete számára. Szerencsétlenségre azonban annyira szétmálló, annyira fel van osztva apróbb részekre és annyira módosítja a mulatni vágyó kozmopolita elem, hogy a ragyogó város társadalmi szempontból elveszti a nagy székhely jellegét. Az elegáns osztály nem érintkezik a kormányzó osztályal és a lángész, a szellem és tudomány embereinek kölcsönös érintkezése igen fogyatékos. Itt-ott a különböző csoportok határszéle elmosódik, de általában véve az elegáns, a politikai és a kulturális világ ritkán találkozik közös talajon. Ha az idegen sajnálja a dolgok ez állását, azt mondják neki, hogy ez elkerülhetetlen. A léhák elítélik a politikusok morálját. A politikusok becsmérlik az elegáns világ értelmi képességeit. A munkálkodók és gondolkodók, kik a többiek ellenére is fentartják Franciaország tekintélyét, csendesebb megvetéssel viseltetnek mind a két kategoria iránt, mind a kettő hibája lévén, hogy megszűnt a francia társasélet nagy dicsősége: a szalon. Ezenfelül nagyon is sok hirlapot lát az ember Párisban és minthogy a boulevard publicistái kíméletlen hangon szokták gyalázni azokat a honfitársaikat, kik eltérő nézetűek, a féket nem ismerő sajtó termékeibe való mélyedés eltorzítja az idegen fantáziájában az ország állapotainak képét.

A mi Bodleyt illeti, ő alaposabb kutatásokat végzett a francia földön, semhogy itélete felületes lehetne. Tanulmányaiban a francia szellem legkiválóbb képviselői látták el tanácsokkal, különösen kezére járt munkájában Taine, a ki megismertette vele módszerét, melylyel *Origine de la France contemporaine* című és hasonló témájú munkáját írta (épen 40 év előtt).

Bodley első sorban Párist, a fővárost figyelte meg s összeköttetései révén megfordult a legelőkelőbb körökben. Nem kerülte el figyelmét, hogy az *esprit critique*, mely a nagy forradalmat okozta, még mindig működik. A harmadik köztársaság alatt azonban a pessimizmus alakját öltötte fel, a minek okául közönségesen a szerencsétlen 1870-i háborút szokás felhozni. Bodley nem osztja e véleményét. Szerinte a francia közéletet megmérgező folytonos viszályt kell ez általános pessimizmus okául tekintenünk.

Hogy az ország kormányzatában hiba van, ezt a pessimizmus folytonos növekedése igazolja. Bodley azonban nem a köztársasági államformában keresi a baj gyökerét, hanem a parlamentáris formában. A rendszer jelentékeny hibája, hogy oly központosított közigazgatással van kombinálva, melyet egyetlen erős kéznek kellene igazítani „és így a parlamentáris kormányzat nemhogy módosítaná, csak jobban súlyosbítja a centralizáció fogyatkozásait“.

A mostani viszonyok között ki van zárva annak lehetősége, hogy erős központi kormányra bizzák az országot a francziák; az államhatalmat így valójában a választott képviselők gyakorolják. És hogyan? Minden parlamenti tag, mihelyt nem áll ellenséges lábón a miniszterekkel, nagy ambícióval fog hozzá — népszerűségének növelése céljából — állások, kitüntetések osztogatásához. Ellenőrző választókerületében a hivatalnoki kart s az előléptetések és kinevezések dolgában határoz. Így alakulnak át a nagy nemzet fiai protekciót hajhászó hivatalvádlószökká.

Nem kis mértékben járúl hozzá a nemzet demoralizálásához a *sajtó*. Naponta 100 meg 100 ezer példányban keringnek a nép között az olesó krajczáros újságok, melyek tele torokkal hirdetik a kisvárosi vagy falusi olvasó épülésére, hogy X politikus, Z tábornok, vagy Y főpap gonosztettel megbélyegzett egyén. A vidéki lapok persze igyekeznek tultenni a boulevard gyalázkodó nyomtatványain. És így a közpálya embereinek mindennapos megdobálása általános divat.

A könyv egyik legfigyelemreméltóbb része a forradalom kritikájával foglalkozik. Bodley a tárgyban egyetért Taine-nel, a ki a „Modern Franciaország kezdetei“-ben honfitársainak nagy meglepetésére nem lelkesül a rémuralom hőseiért, sőt eredményeiért se. És idézi Renant, ki egy akadémiai beszédében a következőkép nyilatkozott a világtörténet annak emlékezetes drámájáról:

Ha figyelmünk elfordul a forradalom nagyszerű végzetességétől, gyűlöletes és iszonyú mindaz a mi megmarad: megevezhetetlen orgia, szörnyű verekedés, melybe örültek, tehetetlenek és hitetlenek rohannak, mert ösztönük sugja, hogy elérkezett a nekik kedvező alkalom és az emberiség legvisszataszítóbb részét kecsgetteti a győzelem. Minden gonoszság és esztelenség egyesülni látszott, hogy a forradalom napjainak sikerét létrehozza“.

Mi eredménye volt e rémitő vérontásnak? — kérdi szerzőnk s ügyes megokolás után meg is felel reá: Egészen a belső forradalomnak kell tulajdonítanunk az encienne régime chaoszerű közigazgatását, a pénzügyek rossz kezelését s az egész társadalmat átható feslettséget és romlottságot.

Ismertetve és kritikailag méltatva különböző írók véleményét, Bodley konstatálja, hogy nincs meg a vélemények összhangja a forradalom hatásaira nézve, se arra nézve, hogy tulajdonképen mely kormányformát kell eredményeül tekintenünk? Végül kifejti, hogy a mai Franciaország sem forradalmi intézményeken alapszik, hanem Napoleon alkotásaiból fejlődött ki.

— Napoleon azon műve, mely túlélte őt: a modern Franciaország. Ezt már Taine állította, a kinek nézetével Bodley legtöbbször egyetért. Franciaország egész központosított közigazgatása Napoleon alkotása. Hiszen ő szervezte a dépertement-ok szerint való közigazgatási

beosztást. Az egyház és állam közti viszony szabályozására most is az ő concordatumai érvényesek. Napoleon létesítette az egyetemet, a polgári és büntető törvényt, az államtanácsot, a bírósági rendszert, a pénzügyi rendszert, szóval a *légion d'honneur*-től kezdve a *banque de France*-ig minden intézményt, melyet a francia közvélemény maig is tiszteltben tart.

Igen érdekes a könyvnek az a része is, melyben Bodley a francia *szabadságot* teszi vizsgálódása tárgyává. Az a nézet, hogy a ki Franciaországban lakik, folytonos zaklatásnak van kitéve, túlzás. Mindamellett nem ritkák az oly esetek, melyek azt a meggyőződést keltik bennünk, hogy a *liberté, égalité, fraternité* hazájában a szabadságot nem szabad tulságosan komolyan vennünk.

A szabadság Franciaországban külön megítélést kíván. Noha száz év mult el az emberi jogok proklamálása óta, annyi türelmetlenség maradt vissza az országban, hogy azt lehetne mondani: a francia úgy fogja föl a szabadságot, hogy *szabad az ő eszméinek megfelelőleg gondolkozni*.

Visszatekintve a történeti multra, az a legtöbb író benyomása, hogy a francziák, bármily párthoz vagy valláshoz tartozzanak is, általában nem képesek felfogni a szabadságot és türelmességet a szív legmagasabb értelmében. Bodley ezt a nézetet módosítva teszi magáévé, azzal a hozzáadással, hogy Franciaországnak vannak türelmes polgárai is, számuk azonban ez idő szerint oly csekély, hogy a törvényhozó testületben kis csoportot se alkothatnak. Minthogy a régi liberális párt közönyös, két türelmetlen párttöredék játszik szerepet. Egyik a klerikális reakció pártja, a kikkel szemben az egykori jakobinusok elv-utódai harcznak. Azoknak a jakobinusoknak utódai ők, a kik a forradalmat más mederbe terelték, hogy saját érdekeiket mozdítsák elő. Ez a forradalmi kisebbség, a mely az anarkiát hirdeti s a melynek követeléseit a parlamentáris kormány képtelen tökéletesen visszaútasítani, egyik legfőbb oka lesz annak, ha Franciaország az új században megváltoztatja kormányformáját.

A legutolsó évek tanulmányai kimutatták, hogy akármilyen a végrehajtó hatalom fejének jelleme és bármily iránynak képviselője, előbb — vagy utóbb magára vonja oly nagy számú francia ellenszenvét, hogy állása tarthatatlanná válik. Mindamellett a köztársaság ideális formája volna Franciaország kormányának, ha nem volna meg a nemzetben a leküzdhetetlen vágy nemzeti hős után, a kit imádni akarnak. Ez a különös faji sajáttság lesz a köztársaság megbuktatója. Bármennyire védekezzenek is a féltékenyek ez áramlat ellen, el fog jönni az idő, a mikor semmi sem tarthatja vissza Franciaországot attól, hogy meghódolva üdvözölje a hőst, a kit választott magának. „És valóban nem hiányzanak a jelek, melyek arra mutatnak, hogy Franciaországnak ép oly erős kézre volna szüksége, hogy a nemzetet kalauzolja a XIX. századból, mint a milyennel az első konzul e korszakba vezette“.

E szavakkal végzi Bodley Franciaországról írott munkáját melylyel, hogy Angliának sőt Franciaországnak is számos politikusa ért egyet ez angol tudós mélyreható, erős logikájú fejtegetéseivel, mutatja az a rendkívüli siker, melyet a munka mindenütt elért, a hol angolul olvasnak.

Ifj. Téglás Gábor.¹

Gróf Tolsztoj Leo: Mi a művészet?

Fordította *Hegedüs Pál* tanár. Szeged, 1899. Ára 3 korona.

Tolsztoj e művében nem a költő, nem is — mint a cím után várhatnók — az aesthetikus, hanem az evangelista, a népapostol nyilatkozik meg, a vallástanítók és próféták minden eszményiségével, lelkesedésével, jóakarásával, de egyúttal kizárólagosságával, egyoldalúságával és túlzásaival is. Apostoli szerepében, a mely az utóbbi években nála a költőt majdnem teljesen háttérbe szorította, annyira megy, a vallásos és népboldogító irányzat annyira erőt vesz rajta, hogy a saját költői működését is, mint *rossz művészetet*, két vallásos irányú elbeszélés kivételével, elítéli, elveti. Rossz művészet pedig szerinte minden művészet, melynek célja az élvezet, a szórakoztatás, mely a *szép* eszméjét akarja kifejezni, visszatükröztetni, mely nem az egész néphez, a nép valamennyi osztályához, hanem csak a műveltek, felvilágosodottak, előkelők osztályához szól, melynek üzése nagy előtanulmányt, nagy technikai ismeretet föltételez s gazdag javadalmazással van egybekötve, — tehát azt lehet mondani, az utóbbi századok egész művészete a renaissance-tól napjainkig, s a művészet minden ága: képzőművészet, zene, színművészet, költészet. Ellenben *jó, helyes irányú* művészet az, melynek célja az, hogy érzelmeket és pedig vallásos érzelmeket közvetítsen s ez úton az embereket egymással egyesítse, a keresztyénség nagy tanait: az egyetemes testvériséget és egyenlőséget közelebb vigye a megvalósulás felé, a melyhez tehát mindenki hozzáférhet, a melyet mindenki megérthet. Ilyenek a Genesis elbeszélései, a népdalok, népmondák, a zsoltárok, prófétaiák, az evangeliumi példázatok, az Ilias és Odyssea, ilyenek a középkor művészi alkotásai, az újkorból Dickens, Hugo, Dosztojewszky művei, Millet, Bastien-Lepage, Jules Breton s mások festményei. Ez az igazi művészet, mely kezdetben teljesen uralkodó volt, — mert az emberiség kezdetben a különféle művészi tevékenységnek csak egy részét látta, azokat a műalkotásokat, melyeknek céljuk vallási érzelmek közvetítése, — ma csaknem teljesen hiányzik; ma az emberiség legnemesebb érzelmeit kifejezni

¹ Az olyan ifjan elhunyt buzgó munkatársunknak utolsó irodalmi munkája ez a *szép* könyvismertetés, melyet halálos ágyán írt az „Erdélyi Múzeum” számára. Hirdesse ez is emlékezetét annak a korán ellobogott ifjú lángnak, melyhez annyi *szép* reménység fűződött.

törekvő, vagyis az élet vallásos felfogásából eredő művészet helyett oly művészethez jutottunk, melynek nincs egyéb célja, mint hogy az előkelők osztályának mentől nagyobb élvezetet szerezzen. E művészet, a vallásos felfogás elvetésével, végtelen változatos és mély tárgyak forrásától fosztotta meg magát; elvesztette alakjainak szépségét, affektálttá és homályossá, csinálttá és mesterkéltté lett. A valódi művészet az emberekre fejlettségüktől és műveltségüktől függetlenül hat; azt nem lehet tanítani, nem lehet magyarázni; itt a néző vagy hallgató a művészszel egybeolvad.

Látni való, hogy Tolsztoj az egész modern művészetből, mint pogány, rossz művészetből *tabula rasa*-t csinál, illetőleg szeretne csinálni; a mi az emberek szívét ezredévek óta bűvös erővel érintette, a mi az ó-kori görög s a mai művelt ember közt közös kapcsolatot létesített: a *szép kultusza*, — az borzalmat kelt Tolsztojban, azt szeretné kiírtani mindama műremekekkel együtt, a melyeket létesített, Shakespeare-től Ibsenig, Michel Angelotól Böcklinig, Goethétől Madáchig. S miért? azért, hogy a művészetet kizárólag a vallás szolgálatába állítsa, a vallásos eszme kifejezőjévé tegye! Ezért túltéve magát az emberiség több ezredéves fejlődésén, a művészetet oda akarná visszavinni, a hol az a kultúra kezdő fokain álló népeknél s főképp a theokratikus népeknél állott. Ezményképe e részben az ó-szövetségi zsidó nép és az őskeresztység, a melyeknél az egész élet s minden intézmény a vallás szolgálatában állott, hol a művészetnek csak anyyiban volt jogosultsága, a mennyiben a vallásos érzést, vallásos eszmét kifejezni segített. Ezek művészetéről veszi azt a meghatározást, hogy a művészet célja a vallásos érzés közlése, közvetítése, — s e meghatározását aztán minden kor és nép művészetére szeretné ráerőszakolni. Lám, a görögök, e par excellence művésznép, művészi felfogása, művészi érzéke már nem nyeri meg tetszését („a régi görögöknek általában igen dúrva művészi felfogást“ tulajdonít), mert náluk a művészet már nemcsak a vallásos érzés kifejezése volt, hanem ők egyúttal az erő, szépség és összhang kultuszát is belévtették művészi alkotásaikba! Látni való, hogy a Tolsztoj kiindulási pontja helytelen: a vallás és művészet keretei nem fedezik egymást, ha találkoznak is egymással, erősítik is egymást, de egymástól — legalább a mai fejlődési fokon — független, különálló tényezők s legfőlegb anyyit mondhatunk, hogy a művészetnek sohasem szabad a vallással ellentétbe jutnia!

Téves kiinduló pontja okozza, hogy Tolsztoj további okoskodásában is számos túlzással, tévedéssel találkozunk. Szerinte a művészet, ha csak a vallásra szorítkoznék, sokkal változatosabb lehetne, mint jelenben; szerinte a művészetet tanítani nem lehet, a művészeti oktatás csak művészi utánzásra tanít, valamint a papnevelő-intézetek vallási képmutatást szűlnék; a művészeti iskolák tönkre teszik az igazi művészi alkotáshoz szükséges képességet. Szerinte valamely műalkotásnak

csak akkor van becsé, ha az emberiséggel új érzelmeket közöl (tehát költők ne daloljatok többé tavaszról, szerelemről, festők ne fessetek többé madonnát vagy virágot!); szerinte a művészi alkotásokat nem lehet magyarázni, ha azok maguk nem értetik meg magukat, rossz művészeti alkotások, — a kritikára semmi szükség nincs; szerinte a magasabb osztályok művészete nem a művész belső ösztönéből születik; a nép époly joggal ítéli el s tartja érthetetlennek a magasabb művészetet, mint mi a dekadensek, seccesionisták, symbolisták költői és művészi alkotásait. Valóban, ez állításokra se szükséges sok kritika, önmagoktól összeomlanak!

Nagy diadallal sorolja fel Tolsztoj műve elején vagy 50 modern aesthetikusnak a művészetről szóló s egymásnak sok tekintetben ellentmondó meghatározásait s ez eltérésekből és ellentmondásokból arra a következtetésekre jut, hogy mindnyájan tévesen fogják fel a *művészet* lényegét, midőn annak feladatául legnagyobb részben a *szép* kifejezését, megvalósítását tekintik. Tévedésük forrása szerinte az, hogy a meglevő, a közönség egy részének tetsző művekből indulnak ki s ezekből vonják le a művészet szabályait, a helyett, hogy először is a valódi művészetet határoznák meg s ennek alapján döntenék el, hogy melyik a jó vagy rossz művészet. Egészen fejtetőre állított okoskodás! Tolsztoj szerint tehát a poetikát nem a meglevő költői remekeknek elismert művek alapján kell összeállítani, hanem megfordítva, előbb kell — bizonyos elvekből vagy elméletekből kiindulva — megconstruálni a költői műalkotás szabályait s azután e szabályok alapján eldönteni, jók-e a világirodalom legkiválóbb alkotásai, a századok és ezredek szentesítette remekművek! Így nem csoda, hogy Tolsztoj a művészet egyik meghatározását se fogadja el helyesnek; a művészek és műbírálok mind tévedtek, csak ő jár igaz úton! Világos, hogy ily módon a philosophusokra és moralistákra is rá lehet sütni, hogy mindnyájan tévedtek, midőn az igazról és jóról eltérő meghatározásokat adtak, holott a hány ember, annyiféle oldalról és szempontból látja a világot, látja a dolgok viszonyát; egyik egy, másik más úton indul el, egyiket a kérdésnek egy, másikat más vonása vagy részlete ragadja meg jobban, egyik kornak egy, másiknak más volt bizonyos dolgokról az ismerete, felfogása és eszménye.

Ezek után nem átalom kimondani, hogy én Tolsztoj jelen művét egy nagy elme nagy tévedésének tekintem. Intentiója igen szép, de a mai világban megvalósíthatatlan; csak a vallásos eszmétől annyira ittas korszakok, minő az őskeresztyénség s részben a reformatio volt, tehetik meg azt, hogy a világi pogány művészetet, sőt absolute minden művészetet félredobnak. De e rajongás, e mámor multával, mely aránylag mindig rövidebb ideig tart, újra visszatér s mindig vissza fog térni az ember a szép kultuszához, melynek megszűntével az ember lelki világa sokkal szegényebb, sokkal egyoldalúbb lenne. Hogy milyen

lenne az a művészet, melyet Tolsztoj óhajt, melyet nem kellene iskolai tanfolyamon vagy hosszú gyakorlat útján elsajátítani, melynél semmi technikai ügyességre nincs szükség a műrecek tanulmányozására; melynél csak az érzelm kifejezése a fő, de hogy mily eszközökkel, az közömbös, úgy, hogy T. nem is emlékezik róla, — azt nem tudjuk el se képzelni s így nem mondhatunk róla ítéletet, hogy mennyiben helyettesíthetné a mai művészetet. Tolsztoj valószínűleg úgy képzei, hogy az ihlet, vagy szentlélek minden előtanulmány, előgyakorlat nélkül is remek alkotásokra fogja képesíteni a jövő vallásos érzéstől áthatott művészeit. Sajnos, mi egy kissé kételkedünk ebben!

Még egyet. Tolsztoj korunknak nemcsak művészetét, hanem tudományát is elítéli; szerinte az szintén hamis útra tért, nem járul hozzá az emberi élet rendeltetésének megvalósításához: ilyen tudományok különösen a *történelem*, *nemzetgazdaságtan* s a *physikai tudományok*, — ezeket vagy nem kell tanítani, vagy ha tanítják is, úgy kell tekinteni, mint a minék nincs semmi fontossága; a *tudomány* a *tudományért*-féle elmélet elítélendő. Mint látszik, l'appétit vient en mangeant! előbb csak a művészet kellett neki s most már a tudomány is. Kíváncsiak vagyunk, hogy jövőre mit fog a szeretet nevében áldozatul kiszemelni!

A mű fordítása könnyed, világos, eléggé jó magyaros, csak elvétve találkozunk benne némi idegenszerűséggel (pl. láttam újra kezdeni a menetet, előadni lát egy színművet, Vandoisk e. h. waldensek). A magyar kiadásnál csak az erős reklám, a szerzőnek és művésznek szeretlen magasztalása rontja kissé a hatást. A fordító egyenesen a kultuszminiszternek ajánlotta a mű fordítását, holott valószínűleg nem is az eredetiből, hanem annak francia kiadásából fordította azt, s úgy ajánlotta neki e művet, mint a mely kiválóan alkalmas arra, hogy az országszerte megindult művészeti törekvéseket elősegítse, tisztázza, szegényes aesthetikai irodalmunkat gazdagítsa. — Mennyire nem alkalmas erre e mű, főntebb láttuk. Hogy a kiadó e dedicatióra s annak elfogadására hivatkozva, a művet minden tanintézetnek nyakára küldte, azon meg sem ütközünk.

Rácz Lajos.

A német irodalom története a XIX. században.

R. M. Meyer, *Die deutsche Litteratur des neunzehnten Jahrhunderts*. (P. Schlénter „Das neunzehnte Jahrhundert in Deutschlands Entwicklung“ cz. váll. III. kötete). Berlin, G. Bondi 1900 XVII, 936 l. — Füzve 10, kötve 12:50 m.

Talán él még, de már kiterítették. Eltemetni nem lehet, de a „leltározás“ folyik, pedig az örökösök így hamarjában bajosan tudhatják a sok, különböző értékét megbecsülni.

Már a mult évben folyt a XIX. sz.-dal mint befejezettel foglalkozó munkák árja, bár néhányan elébe akartak állani. A strassburgi

Th. Zieglernek a század szellemi és társadalmi áramlataival foglalkozó művére¹ pl. o. azt mondta egy kicsiny, de eleven folyóirat², hogy alapos tudósnak nem volna szabad önmagát így megszegényítenie; történetírónak tisztelnie kell a történelmet, melynek szellemét nem lehet évszámoktól tenni függővé. Az új század — „így akarom, így parancsolom“ — hivatalosan megkezdődött ugyan, de még amannak a levegőjében élünk, semmi sem változott. A XIX. század első és utolsó éve nem jelenti új korszak kezdetét vagy végét; tudományos tekintetben e nélkül számba nem vehető. Már csak ezért sem helyes, hogy a nevezett munka ily külsőséghez igazodik. 1800 a német irodalomban nem határkő, 1899. jelentőségét a legnagyobb jóakarattal, sőt a divatos mértékkel sem lehet felfedezni. Ily módon meginduló munka tudományos alig lehet, a külsőnél mélyebbre alig hatolhat, mert rendszerre mégis csak törekszik s e rendet a kiindulás és cél határozza meg.

A munka szerzője (berlini magántanár és kivált a Goethe-irodalom munkása) előszava szerint elő akarja adni a német irodalomnak, mint a német nép irodalmi törekvéseinek történetét a XIX. sz.-ban, vezettek legyen e törekvések anyagi és formai bővüléshez, mutassanak fel befejezett, művészi eredményeket vagy sem. Felfogása és iránya pedig ez: „Az újabb irodalomtörténet legbecsesebb előjoga, hogy jellemeket és tehetségeket tanulmányozhat és írhat le. Mi tehát úgy fogjuk fel feladatunkat, hogy első sorban az egyéneket kell a fejlődés előmozdítóitól feltüntetnünk s az eszméket csak annyira, a mennyire a személyiségben tükröződnek“. E cél és felfogás állandóan megmarad az egész műben és nem szólnánk ellene, ha a szerző munkáját irodalomtörténetnek nem nevezné számtalanszor. E cél és felfogás önmagában is hatalmas válasz arra a manapság nagyon fontos kérdésre: meg lehet-e írni a XIX. sz. irodalmának történetét már most, mikor a szerző benne él, a szereplőkkel érintkezik, az irodalmi irányok hatása alól ki nem vonhatja magát? A fokok könyv mintha azt bizonyítaná, hogy meg lehet írni, de célja és felfogása azt kiáltja, hogy lehetetlen. E munka nagy buzgalmú szerzője sok kutatása vagy — mert erre szüksége alig volt — sok olvasmánya eredményéül nem tud más célú tűzni maga elé, nem tud más felfogást alkotni, csak olyat, mely megátolja a történelemírást, a hol ilyesmi lehetséges és elleplezi a hiányát, a hol képtelenség. Ilyen cél és felfogás eredménye nem történelmi ítélet, csupán ilyennek alapúl szolgáló feljegyzés, mely a későbbi történetírónak igen becses lehet, sőt szükséges is egy bizonyos irányban — t. i. az írónak saját korára tett hatását tárgyalva, — de az ilyen feljegyzés minél bővebb, minél alaposabb és minél inkább történeti akar lenni, annál több lesz belőle használhatatlan s annál nagyobb

¹ Dr. Ziegler, Die geistigen u. socialen Strömungen des XIX. Jh. (Berlin, G. Bondi, 1899.)

² Das litterarische Echo. (Berlin, Fontaue et Co.) I. évf. 19. füzet.

óvatosságot követel. Az író és a vele foglalkozó irodalom-történetíró egykorúsága gátja az ítéletnek, mert személyes okokat érvényesíthet, holott az irodalom történelmében ennek éppen csak annyi helye van, mint a többi történelmi tudományban, lévén a történetírói egyéniségi érvényesülésének a tere egészen más. A jelen irodalmát szükséges megfigyelni, sőt irodalmi téren foglalkozni is jó vele irányítás, nemesítés czéljából, de ezt nem hívják az irodalom történelmének, ha még olyan nagy is a könyv. Ezért menti magát Meyer is (7. l.) jó előre a Goethe szavával: „őszinteséget ígérhetek, de azt nem, hogy pártatlan leszek“! A munka vége felé pedig annyira szorong történetírói lelkiismerete, hogy 1880-hoz érve e nyomástól így szabadítja meg magát (748. l.): itt nem lehet álomnál egyébről beszélni, mely hirnőke talán a valóságnak, de mégis csak álom. „Nem mintha a régi tant vallanánk, hogy az irodalom története csak elmúlt kort tárgyalhat. Droysen paradoxona szerint — a történelem tárgya a mi él — majdnem az ellenkezőt szeretnénk állítani: csak olyan korszakot lehet igazi együttérzéssel tárgyalni, mely még hat reánk. E könyvet aligha írtam volna meg, ha ma velem érző barátaim nem volnának . . . Nem magasan a nap munkája felett, hanem a tolongásban érzem magamat. Azért nem lehet kívánni, hogy a csoportok elválasztó és érintkező pontjait oly tisztán lássam, a mint ez csak akkor lehet, ha kiforr, a mi még nagyon fiatal. Itt egyszerűen csak rajzolni kell . . . Fény és homály még nem válik el jól. Megkíséreljük, hogy elbeszéljük, a mit megélünk; ez is valami“. Valami, de nem irodalomtörténet, a mint nem költői művészet, Zola leíró művészet. Ilyen határozott öntudattal nem szabad ilyen munkát történelemnek nevezni. E szavakban önbírálat is van. Munkája legnagyobb részt valósággal csak leírás; ilyennek kitűnő.

Mindez megérteti azt is, hogy a szerző anyagát nem tudja irodalomtörténeti rendbe szedni. Tíz fejezete van, a század 10 évtizede szerint. Szerencsétlenebb folosztást keresve sem találhatott volna; czímet sem talált az évszámoknál jobbat. Embereit nem igen tudja hova tenni s nem következőes az okok megválasztásában, melyek miatt valakit most és nem vagy 20 évvel későbbben tárgyal, a hol ismét említi. Külső körülmények irányítják. Ezért aztán a ki p. o. Goethenek a XIX. században folytatott munkásságát e könyvből akarná megismerni, a rengetegszer idézett névnel többet alig talál, mert róla bővebben nincs szó. Ezért nézünk néha nagyot, mikor az igen ügyesen írt kor-jellemző bevezetés után nem azt találjuk, a mi czélzásaiból következniék, mert az évtized jellemző vonásait olyan írótól nyerte, kikkel a szerző két fejezettel előbb már végzett, mert azok véletlenül abban az évtizedben születtek. Czímét, környezetét felejtve, egy-egy író egyéniségéről, költészetéről élvezettel olvashatjuk a esinos kis tanulmányokat, melyek magokban igen becsesek, de szintén bizonytalan okokból jut némely

író e kitüntetéshez és így még csökken a műnek az irodalomtörténet nevére méltó volta, minthogy az írók nem érdem szerint nyerne kisebb vagy nagyobb helyet, hanem épen a szerző személyes vonzalma szerint. Az író egyéniségére fordított nagy gond hálaára indítja majd e kor történetíróját, a ki az egyéniséget is keresi ugyan (ki ne tudná ennek fontosságát?), de főfigyelemmel az eszmére lesz s az egyént csak a szerint becsüli, hogy az eszme megértésére, önállóan felhasználására és tovább fejlesztésére, valamint ez eszme hatásának terjesztésére mennyire volt képes. Végre sem az eszme az irodalomban a mellékes. De nem lehet az eszmét venni alapúl, ha épen ezzel nincsen tisztában az ember.

Valóban ha a Meyer nagy könyvében felhalmozott nagy anyagból, ennek rendszeresen rendszertelenné tett tömegéből azokat az eszméket akarnánk e rövid ismertetés számára kihüvelyezni, melyek a német irodalmat a XIX. sz.-ban mozgatták, ezek egymásutánját akarnánk Meyer kutatásai révén itt vázolni, azzal kellene kezdenünk, hogy nála ilyesmi nem igen van. Ezt nem is rójuk fel külön hibának, mert szerencsétlen felosztásának természetes következménye. Két első fejezetének az egész műben leginkább történelmi a tárgyalása; azokban a romantikus szellem ébredését rajzolja, s ennek a kor jellemzőjéül való megjelölését a fejezet többi része igazolja is. A harmadik fejezetet a Goethe ellen vivott harczczal bélyegzi meg s pár lappal odáb Heine-t tárgyalja, a ki még is csak nevezetesebb ez évtizedben, mint Goethe jelentéktelen ellenségei. „1830—1840“ az utánzó évtizede — eddig „genialis dilettans“-okról (Uhland) beszélt, most „a genialitas dilettánsai“ kerülnek sorra; — a meghatározás megint külső. És ez így van végig szinte változatlanúl; az utolsó előtti évtized (1880—1890) jellemvonása p. o. az idegesség s legbővebben tárgyalja — Hauptmann! E meghatározásokra a szükség szorította, mert minden évtizednek új meg új szellemi áramlata, sőt csak irodalmi iránya sem lehet rendes körülmények között. A német irodalomnak pedig ugyan nincsen a XIX. században valami rendkívüli története.

Nehéz volna megállapítanunk, hogy kit tart Meyer e korszak legnagyobb íróinak, a mely kérdés pedig ha már történelemről van szó, minden külön kutatás és kidomborítás nélkül el kellene hogy dőljön. Csakhogy épen az igazán történetírói ítéletek hiányzanak a műből. Grillparzer-t nagy drámaírónak, Heine-t, Freiligrath-ot nagy lírikusnak tartja, de ítéletének befejezett voltáról csak a regényíró G. Keller-re nézve vagyunk meggyőződve. Erről kimondja, hogy „Goethe óta a német irodalomban a legnagyobb teremtő szellem“. Heine-ről szóló véleményén kiki törheti a fejét, olyan ellentétesek a megjegyzései, melyek így végződnek: „Sokat vitatott kérdés lesz még nemzedékek számára, hogy az újabb német irodalom e legbámulatosabb egyéniségének milyen jelentősége van“. Ő ugyan ezzel nem bajlódik. A leg-

újabb korra, a jelenre nézve sem mondhatunk egyebet. Egy-egy író megértését megkönnyíti, jobban mondva alkalmat ad arra, hogy az illetőkkel soha nem foglalkozó is „véleményt alkosson“ rólok s ezért bizonyára kapós lesz. Természetesen ez a része legkevésbé történeti.

Egy a könyvből bizonyosnak látszik: a szerző az írókat mind olvasta s ez a nem mindennapi tulajdonsága határozottan ajánlja. Nagyon sok benne az idézet, az íróktól és bírálóktól egyaránt; ez is érdekes, a mikor már nem tekinthetjük irodalom-történetnek. Politika, tudomány, egybefolyik benne az irodalommal; ez is hozzá járul, hogy az olvasó a XIX. század mindenféle írójáról tájékozódjék — zavarosan. A század német íróinak legnagyobb név- és címtára e mű, melynek írója pedig — megmutatja Grillparzerről, Kellerről írott részeiben — igen jó megfigyelő, ítélő volna, ha e tulajdonságai itt érvényesülhetnének. Nagyon meglátszik azonban, hogy azok a vele „együtt érző barátok“ a bűnösök e munka létesülésében. Első sorban bizonyára P. Schlenther, kiről igen méltánylóan emlékezik meg nem egyszer, a ki a vállalat szerkesztője

E külsőségtől vezetett munka alkalmat ad itt még egy megjegyzésre. Külsőség ez is, de lépten-nyomon bántja a külföldön levő magyart még jobban, mint otthona. Állandóan Ausztriába tesz bennünket. A mi kevés közünk e század német irodalmához volna így külsőleg, az is elenyészik, mert a Magyarországon született írókat osztrákokul nevezi meg. Nem akarjuk ezzel Lenant, Beck Károlyt visszakövetelni mert a „külföldön élő nagy honfitársaink“ féle divatos és büszke mondásokat dicsőségnak éppen nem tartjuk, de ez is érdekes vonása a könyvnek is.

Leipzig.

Ifj. Imre Sándor dr.

Brassai mint philosophus.

Irta dr. Gál Kelemen. Kolozsvár, 1899. 8° V+105 l. Ára 80 kr.

Teljesen igaz a szerzőnek azon meggyőződése, hogy Brassainak, az utolsó magyar polyhistornak, működését a maga egészében és jelentőségében a szakműveltség mai rendszerében egy ember nem tudja megrajzolni. Oly sokoldalú tudós volt, hogy bizony egy embernek lehetetlen az ő működését érdeme szerint méltányolni.

Dr. Gál Kelemen munkájában Brassait, mint philosophust mutatja be. Ez nem könnyű feladat, mert Brassainak philosophiai vonatkozású cikkei el vannak szórva a legkülönbözőbb lapokban, miknek összegyűjtése bizony nagyon fáradtságos. Annál nagyobb az érdeme szerzőnknek, hogy a legnagyobb pontossággal igyekezett összeállítani azoknak jegyzékét s figyelmét nem kerülte ki Brassai legkisebb cikke sem.

Brassai munkásságát művei megjelenésének sorrendjében, aesthetikai, logikai, materialismus elleni, módszertani, darwinismus elleni, vallásbölcseleti és metaphysikai nézeteit tárgyalja. Híven feltünteti a múlt század harminczas éveitől kezdve megindult, mozgalmakban és eredményekben oly gazdag korszak eseményeinek befolyását Brassaira. Adja philosophiai értekezéseinek és munkáinak lényeges tartalmát s a Brassai eszméit összehasonlítja a modern philosophia eredményeivel. Így kimutatja, hogy az eszmetársulás, a képkapcsolás (associatio) elve Brassai legelső értekezésében, mely 1832-ben jelent meg a Nemzeti Társalkodóban, már meg van, ha épen nem is a legvilágosabban. E fontos elv ma már általánosan uralkodik az aesthetikában s minő érdekes összehasonlítás: Fechner német aesthetikus csak 1866-ban, 34 évvel később, mint Brassai, hangoztatta először az associatio fontosságát az aesthetikában. Így Brassai a német gondolkodást éppen 34 évvel előzte meg.

Általában szerző nagy szakértelemmel oldotta meg maga elé tűzött feladatát s buzdításul szolgálhat másoknak, hogy Brassai más irányú munkásságát figyelmökre méltatva megírják.

Toth Ernő.

KÜLÖNFÉLÉK.

Erdélyi műkincsek a párisi kiállításon.

A régi Erdély műkincsei tudvalevőleg egy külön teremben lesznek kiállítva Párisban. A tárgyak leíró katalógusa most van sajtó alatt. A katalógust rövid bevezetés előzi meg, mely tájékoztatni van hivatva (dióhéjba szorítva) a francziákat és a külföldi kiállítási látogatókat arról, hogy mi is volt tulajdonképen „Erdély“ valaha.

E rövid bevezetés megírására a kiállítás történeti bizottsága Szádeczky Lajost kérte föl, a ki a legkimagaslóbb történeti és műtörténeti momentumokat az alább olvasható essay-ben foglalta össze:

Erdély a török hódítás következtében válik ki Magyarországból és alakul külön fejedelemséggé (1542.). Nemzeti fejedelmeket választ a Szapolyai, Báthory, Bethlen, Rákóczi, Apafi stb. családokból. A török kiverése után a Habsburg-ház uralma alá visszakapcsolatván, külön kormányzó (gubernium) igazgatja 1848-ig, midőn az unio Magyarországgal teljesen létesül.

Az anyaországtól 300 éven át tartó különválás sajátos külön politikai, társadalmi, kulturai életet honosított meg Erdélyben. A fejedelmek a Magyarországon uralkodó Habsburg-ház német császársági politikával szemben, magyar nemzeti politikát űztek, szövetkezve a török szultánokkal, francia királyokkal, lengyellel, svéddelel stb.

A Szapolyaiak (1526—1571) szövetségei a Valoisk-nak, Báthory István Valois Henrik után II. Miksa császárral szemben lengyel

királylyá választatik (1575.) Boesikai, Bethlen, I. Rákóczi György győzedelmeskednek a császári hadakon, s előnyös békekötésekben (bécsi 1606., nikolsburgi 1621., linzi 1645.) biztosítják a magyar alkotmányt és vallás-szabadságot. Az utolsó erdélyi fejedelmek Apafi Mihály és II. Rákóczi Ferencz szövetségben állanak a nagy francia királylyal, XIV. Lajossal.

A politikai önállóság, nemzeti szellem és a külföldi államszövetségek hatással voltak Erdély társadalmi életére, kulturájára, iparára, művészetére, melyek az anyaországitól sokban elütő sajátos jellemvonást tüntetnek fel.

Keleti hatás mutatkozik a színpompás ősi díszöltözetenek, a drágakövekkel díszített, gyöngyházzal kirakott fegyvereken, a sallangos lószerszámokon, türkizes, zománczos, aranyvirágos nyergeken, skófiomos nyeregtakarókon stb.

Az arany és ezüst skófiummal, színes selyemmel, piros és kék fejtővel kivarrott, virágalakokkal gazdagon díszített oltárterítők, kendők, abroszok, párnavégek a kézi művészetnek magas fejlettségéről tanuskodnak. Ilyen hímzések bőven vannak máig is a templomokban, kastélyokban, udvarházakban s a nép máig is kultiválja. A kalotaszegi, székely és szász „varrottas” a házi iparban sok régi művészi formát és sajátoságot őrzött meg.

A keletről származó ugynevezett „erdélyi szőnyegek” a XVI—XVII században általánosan használtattak templomi és szoba díszítésül s máig is gazdag gyűjtemények vannak belőlük Erdélyben, főkép a szász templomokban.

Az erdélyi ötvös-művészet méltó hírnévnek örvendett és virágzásának tetőfokát érte el Erdélyben a fejedelmek korában (XVI. XVII. sz.) Az erdélyi zománcz díszítés híressé vált az egész kontinensen. A portára s a többi külföldi udvarokba küldött ajándékok többnyire ötvös-művekből állottak s ezekbe volt fektetve az ingó vagyon nagy része („arany-ezüst marha”). A templomok régi műkincsei (ereklyetartók, kelyhek, poharak, kancsók), s a világi műkincsek (ékszerek, boglárók, násfák, mentekötők, övek, arany-ezüst serlegek, kupák) gazdag gyűjteménye ma-napság is fényesen tanúsítja az erdélyi ötvösművesség egykori magas fejlettségét.

A művészet és műipar egyéb ágaiban is jeles emlékeket őrzött meg a „bérczes kis haza.” Az építészet emlékei, a román- és góth-stylú templomok, a síremlékeken fönmaradt szobrász-művek, a templomokban látható XV—XVIII. sz. renaissance mennyezet festészet, a fafaragászat műremekai a képzőművészet fejlettségét is dokumentálják.

A háborúk alig szünetelő zivatarai folytonosan zavarták ugyan az európai kultúra e keleti védbástyáján a béke alkotásait s bár a dúló hadak rombolása és zsákmánylása nagy pusztítást vitt is véghez a művészet és műipar termékeiben; de mégis megmaradt annyi, a mennyi tanulságot képes tenni Erdély kulturájának egykori jelentőségéről.

A Székely Nemzeti Múzeum egy éve.

— 1899. —

Mint az újabb éveknek, úgy ennek az elmúlt 1899. évnél is megvoltak a maga eredményei. A múzeum igazgatóválasztmánya is mindent megtett, a mit csak a szerény anyagi viszonyok között meg lehetett tenni, hogy a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményei gyarapodjanak, a látogatók minél jobb emléket vigyenek magokkal.

Az igazgató választmány az elmúlt 1899. évben hat rendes gyűlést tartott, melyeken a tagok mindig többen vettek részt és nyolczvan jegyzőkönyvi pont alatt határozott az egyes kérdésekben.

Már az első gyűlésből kérdést adott be a méltóságos felügyelő bizottsághoz, hogy a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister urtól a folyó évre, tekintettel arra, hogy a Sz. N. M. az állami felügyeletnek alá rendelte magát, hogy gyöngye anyagi helyzete miatt még gyűjteményeinek megfelelő épülettel sem rendelkezik, hogy a múlt 1898. évben sem kapott államsegélyt, méltóztassék a minister ur ó nagyméltósága valamivel nagyobb segélyt utalványozni s a mennyiben lehetséges, több évre előirányozni, hogy biztosan számíthassunk az államsegélyre, ha reményünknel kevesebb is lesz. Államsegély nélkül a Sz. N. M. évi összes jövedelme 320 k., a mely összeget a gyűjtemények gyarapítására lehet fordítani és a folyó kiadások fedezésére. Fájdalom, kérésünknek fedezett hiánya miatt nem lett semmi eredménye, bár a muzeumok és könyvtárak országos felügyelősége is pártolta kérésünket.

A gyűjtemények gazdagságát és értékes voltát az is bizonyítja, hogy az 1896. évi ezredéves országos kiállításon 95 tárgyat állított ki a Sz. N. M., a párisi 1900. évi nemzetközi kiállításra ugyancsak hasonló számú tárgyat küldött, melyeket szaktudósok jelöltek ki.

Örömmel értesült azonban az igazgatóválasztmány, hogy a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége a Huszka József tanár által készített épület tervrajzát némi utasításokkal helyben hagyta és a felügyelőbizottság elnöke Pótsa József, cs. és kir. kamarás v. b. t. t. Háromszék-megye főispánja meg is bízta Gyárfás Győző, a háromszékvármegyei m. kir. építészeti hivatal főnökét, a tervek tanulmányozásával és a jelenlegi megyei árvaszék fölé építendő emelet munkálatai előkészítésével. Ez új lakhelye a muzeumnak a Mikó-kollégium új keleti szárnyával szemben, a város szépítésére is előnyös helyen lenne. Ezek alapján mind erősebben reméli az igazgató választmány, hogy a múzeum gyűjteményei meg fogják kapni az azokat megillető helyiségeket, ha előbb nem is, egy-két év múlva.

Az elmúlt évben a gyűjtemények a kevesebb bevétel miatt, vásárlás által nem gyarapodtak annyira, mint a megelőző években.

De még sem panaszkodhatik az igazgató választmány, mert a régi módszer, az ajándékozás, most is gyarapította a gyűjteményeket több értékes tárggyal.

A könyvtárban a vallási-, bölcsészeti- és neveléstudományi szak 12 művel, 15 kötetben; a nyelvtudományi- és szépirodalmi szak 18 művel, 18 kötetben; a történelmi-, földrajzi- és jogi szak 32 művel, 34 kötetben; a természettudományi szak 4 művel, 7 kötetben; a társadalmi művek 35 művel, 52 kötetben gyarapodtak. Folyóiratok: Magyar Könyvszemle, Nagy Iván, Tanügyi Szemle, Természet, Századok. Ezekon kívül a magyar országgyűlés képviselőháza kiadványai: Jegyzőkönyvek, Naplók, Irományok; a m. kir. állam-nyomda sajtó termékei: állami költségvetések, zárszámadások, törvények, rendeletek stb.

Az oklevéltár gyarapodott leginkább hatolykai Pótsa József cs. és kir. kamarás, v. b. t. t. és a muzeum elnöke a hatolykai Pótsacsalád már a megelőző években is nagyobb számmal beadott oklevelei mellé a múlt évben is 1350 oklevelet adott be, melyek Háromszék és a Székelyföld XVI—XIX. századi viszonyait jellemzik. Ezen kívül még 42. oklevelet adtak a levéltárnak.

Az éremtár 6 ezüst, 20 réz, 1 bronz éremmel gyarapodott. A régiségtár: kőeszköz 3 drb., agyagedény ép és töredezett 15 drb., bronz eszköz 3 drb., vaseszköz egy drb., katonai felszerelés 1 drb., vadászeszköz 1 drb. (lőportartó), állatsont 2 drb szerzeménnyel.

A térképgyűjtemény egy igen érdekes, 1810. évben Magyarországról és Erdély Nagyfejedelemségéről készített és a legfelsőbb katonai hatóságtól jóváhagyott katonai térképpel. Érdekes különösen azért, mert a szász városok és községek neve vagy magyar, vagy középkori latin nevökön vannak írva. Így például Brassó = Corona, N.-Seben = Cibinium; de Segesvár = Segesvár, Földvár = Földvár, Szász-Sebes = Szász-Sebes, Szászváros = Szászváros. Ezt a katonai térképet a jelenleg Beszterczén állomásozó barsti lovag Forget Henrik m. kir. honvéd százados és zászlóalj parancsnok, kinek atyai öröksége volt, ajándékozta Pótsa József cs. és kir. kamarás, v. b. t. t. főispán és a muzeum felügyelőbizottsági elnökének, ő nagyméltósága pedig a muzeum térkép gyűjteményét gazdagította evvel a térképpel.

A képtár 2 képpel szaporodott: szegedi Maszák Húgóné szül. márkusfalvi Barabás Ilona ajándékozta édes apja mellképét, fényképről sajátkezűleg kiszínezve és édes apja által festett olajképet, mely apja három leánytestvérét ábrázolja.

Domján István.

A kolozsvári jótékony nőegylet történetéből.

Hogy milyen buzgósággal és áldozatkészséggel fáradoztak az erdélyi aristocratia nőtagjai a kolozsvári nőegylet megalakítása körül, arról számos történeti feljegyzés mellett élénk tanúságot tehet az alábbi levél is.

Csáky Rózália grófnő levele ez, melyet 1824. október 20-án intézett Kolozsvárról *Lázár* Benedekné grófnőhöz, a ki akkoriban a hunyadmegyei Benzenczen tartózkodott. A levélben, melynek modora elárulja írójának művelt, nemes kedélyét, Csáky grófnő arra kéri barát-nőjét: venné rá a levélíró nagynénjét, báró Orbánnét, hogy álljon be a szenvedők segítésére alakult jótékony társaságba. Ebből a levélből is látni, mennyire szívén viselte ez a jóságos szívű nagyasszony a Kolozsvárt akkoriban megalakult jótékony egyesület humánus ügyét. A Lázár grófnőhöz intézett levelen kívül Csáky grófnőnek még számos hasonló tartalmú sorait őrzik Erdély főnemes családjainak levéltárai. Az első kolozsvári jótékony nőegylet fáradhatatlan megalakítójának emlékét sokáig fogják ébren tartani e nemes buzgalommal írt, agitáló levelek.

A levél teljes szövege a következő:

Kolozsvár, 20-dik okt. 824.

Kedves Lázárné! Nagy köszönettel vettem kedves uradnak tudósítását az új joltevőnének iránt. Már téged is kérélek édes Máriskóm, talán nem kevésbé szerentsés leszek nálad is; méltóztasd kéztsockolásom mellett megmondani nagyon tisztelt néném B. Orbánnénak, hogy idegen dámák is állottak bé társaságunkba a szenvedő ember társaink javára; annyival inkább remélhetyük ő nagysága ki nem huzza magát, mivel birtokos itten Kolozsvárt, Harasztos is közel vagyok, a honnét azon kevés culinarét bé parantsolhattya, a 18 R. forintot pedig egy oljan gazdag dáma bizonyosan kevésnek tarttya. Én kötelességemnek ösmérem meginstálni, ha méltóztatnék ezen ígérő tzedulát nékem becses neve aláírásával visszaküldeni, egészen boldoggá téssen; ha pedig tsak felét, vagy negyed részét adja, az is nagy grátzia. Különösen kérélek arra figyelmessé tenni nénémet, hogy tsak egy esztendőről szól az ígérret, több esztendőre nem kötelez senkit. Mikor szokott kellemetes kedvében léssen, instállak akkor hozd elé kérésemet, reméllem, ha kosarat ad is, reám ezen bátorságomért meg nem nehéztel. Reád haraghatnánk édes Máriskó, a feredőn még jobbatska voltál, de Branyitskán, Ijén felénk sem jöttél; utazásunk pedig oljan nagy derenduccal ment, hogy bé nem térhettünk sem hozzád, sem a néném kéztsockolására. A verseket tsakugyan megtanultuk és gyakran mondattuk Susival aló marsch in Sub hinein. Adieu kedves Máriskó, az Uram tsokol, én pedig állan-dóul maradok

alázatos atyafi szolgálód

CSÁKY ROSÁLIA.

Gyermekeim tsokolják kezeidet. Janit mindnyájan öleljük.

Ha a sapkák elkészültek, kérélek méltóztasd elküldeni, mivel ezen hónap végével a számadásokat ki kell nyomtattnam.

Czimirata: A Madame Madame la Comtesse Marie de Lázár.
née Comtesse Bethlen à Benzenz.

Közlésre beküldte: *ifj. Téglás Gábor.*

Dr. Lázár Béla előjegyzési ívet bocsát ki kritikai tanulmányaira. 1896-ban jelent meg „*A tegnap, a ma és a holnap*“ cím alatt e kritikai tanulmányok első sorozata, melynek erkölcsi és anyagi sikere remélni engedi, hogy a fiatal kritikus tanulmányainak ez újabb sorozatát hasonló elismeréssel fogja a sajtó és a közönség fogadni. E II. kötet tartalma: Ruskin, Guy de Maupassant; líra: Petőfi, Vajda János, A 90-es évek lírája. Elbeszélés: Iványi Ödön, A 90-es évek elbeszélése, Újabb tárczaírók. Dráma: Ibsen, Szigligeti és a modern dráma. Az előjegyzők részére a mű ára 2 korona, bolti ára 3 korona, mely Grill Károly csász. és kir. udv. könyvkereskedésébe (Dorottya-utca 4. szám) intézendő.

Szerződés

*az Erdélyi Múzeum-Egylet és a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerium között.*¹

Az Erdélyrészi Múzeum-egylet és a kolozsvári magy. kir. Ferencz József tudomány-egyetem főhatósága: a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerium közt 1872-ben kötött és jelenleg is fennálló szerződés hatályon kívül helyeztetvén, a szerződő felek között a kölcsönös szolgálmányok és kötelezettségek iránt a következő új szerződés kötött:

1. A Múzeum-egylet a maga jelen önállóságát és önkormányzatát a felsőbb helyen megerősített alapszabályai értelmében jövőre is a maga teljes épségében sértetlenül fentartja, vagyontát önállóan kezeli, gyűjteményei fenntartásáról, gyarapításáról függetlenül rendelkezik, azonban összes gyűjteményeit, tulajdonjoga fentartása mellett a kolozsvári kir. Ferencz József tudomány-egyetem használata alá bocsátja a következő feltételek alatt:

2. A múzeum könyv- és kéziratára az egyetemi könyvtárral úgy jó kapcsolatba, hogy egymással össze nem elegyítve, hanem mint külön tartott, de együvé tartozó két könyvtár az egyetemi könyvtár-igazgató kezelése és felügyelete alatt álljon. A könyvtárigazgatót a közoktatásügyi m. kir. minister nevezi ki és fizeti, de hivatalos felelőssége a két könyvtár irányában tökéletesen egyenlő; e szerint:

a) a múzeum könyv- és kéziratára külön lesz lajstromozandó, könyvei és kéziratái a Múzeum-egylet külön bélyegzőjével lesznek jelölendők; a gyarapítás és kezelés tekintetében a múzeum-egyleti útatisások maradnak érvényben.

b) A könyvtárigazgató mellett a Múzeum-egylet tartani fog egy szabályszerűen választott és a saját pénztárából fizetett segédkönyvtár-

¹ E szerződés eddigelé még kinyomatva nem lévén, az Erdélyi Múzeum-Egylet válaszmánya határozatából közöljük.

nokot, a ki a muzeumi könyvtár külön teendőivel lesz megbizva, de mint ilyen, a könyvtárigazgatónak lesz alárendelve és egy szolgát;

c) A könyvtár használatára nézve irányadó az egyetemi tanács és a Múzeum-egylet igazgató választmányától közösen és egyetértően megállapított és felsőbb helyen megerősített ügyrend és utasítás;

d) A könyvtár számára megkivántató helyiséget, egy dolgozó szobát és egy könyvtári szolgálta számára szállást a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister szolgáltat. Az olvasó termekről és azok butor-zatáról, valamint az összes helyiségek fűtéséről és világításáról az egyetem gondoskodik.

3. A többi gyűjteményeit a Múzeum-egylet használat végett az átadó és átvevő által aláírt pontos leltár mellett és tulajdonjogát úgy a meglevő tárgyakra, mint a sajtójából ezután beszerzendőkre csorbítatlanul fentartva, átadja az egyetemnek oly kikötéssel, hogy:

a) az egyletnek joga lesz minden gyűjtemény mellé egy-egy segédőrt választani, a ki azonban e gyűjtemény kezelésében az illető szaktanitásnak, mint a gyűjtemény kezelésében az illető szaktanárnak, mint gyűjtemény főőrének alája lesz rendelve, a segédőrt a Múzeum-egylet fizeti;

b) a gyűjtemények az egyleti szabályok értelmében az őrel egyetértőleg meghatározandó bizonyos napokon és órákban közlátogásra nyitva tartandók a nagy közönségnek;

c) az egyes gyűjtemények mindenikében két-két külön leltár vezetetik, a melyek egyike a muzeum, másika az egyetem tulajdonához tartozó tárgyakat foglalja magába;

d) a muzeumegyleti választmánynak fenmarad az a szabályszerű joga, hogy a muzeum gyűjteményeit időszakonként leltár szerint számba vétethesse;

e) e gyűjteményeket átvevén az egyetem gondoskodik helyiségekről azok számára, kellő tekintettel az eshető szaporításokra, nemkülönben a kellő dolgozó helyiségekre, önként értetődően, hogy a szükséges szekrényekről és állványokról a Múzeum-egylet és az egyetem külön-külön gondoskodnak a maguk saját gyűjteményeik számára;

f) az e gyűjtemények kezelése és fenntartása körül szükséges segéd- és szolgálazemélyzetet az egyetem állítja be és fizeti, éppen úgy azok a költségek is az egyetem rovására fognak esni, a melyeket e gyűjtemények netalán szükséges átköltöztetése fog igénybe venni.

4. A könyvtárigazgató és a gyűjtemények őrei hanyagsága vagy mulasztása által a muzeum könyveiben és gyűjteményeiben okozott károkért az illetők személyes felelősségén kívül a m. kormány vállal kezességet

5. A muzeum kertje a benne levő minden épületekkel együtt teljes tulajdon gyanánt átmegy a m. kormány, illetőleg az állam bir-

tokába egyetemi czélokra való teljesen szabad felhasználás végett oly kikötéssel azonban, hogy a kertben felállított Mikó-emlék fenntartása az egyetem terhére esik és az emlékszoborhoz férhetés a látogató közönség számára szabadon nyitva tartandó. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek korlátlan szabadsága van a kert arra való részeiben és helyein tetszése szerint épületeket emelni az egyetem különböző intézetei számára. A Muzeum-egylet előre és mindenkorra lemond az épületekhez bármilyen czímen való tulajdonjog igényéről.

6. Az állam a Muzeum-egyletnek a fenn elésorolt szolgálmányokért az egylet tudományos czéljai előmozdítására biztosítja az 1872. óta fizetett évi 5000 (ötezer) osztrák értékű forintot, a mely összeg ugy mint eddig évnegyedes utólagos részletekben fog szabályszerű nyugtára az egylet szabad rendelkezésére kiadatni.

7. Azok a szaktanárai az egyetemnek, a kik az átadott gyűjtemények őrei lesznek, valamint a könyvtár igazgatója is mint olyanok egyszersmind rendes tagjai lesznek a muzeum-egylet igazgató választmányának és az egylet tulajdonát tevő tárgyakra nézve az egyleti választmány mindazon intézkedéseivel alkalmazkodni tartoznak, a melyek a kezelés gazdaságára és a muzeum-egylet tudományos czéljaira vonatkoznak.

8. E szerződés teljesen érvényben marad mindaddig, a meddig Kolozsvárt a m. kir. Ferencz József tud. egyetem fennáll; ha azonban a változott viszonyok és körülmények követelik, a szerződő felek közmegegyezése után bármikor módosítható. A muzeum tulajdonához tartozó gyűjteményeket azonban sem egészben, sem részben, semmi esetre és semmi körülmények közt Kolozsvárról állandóan elvinni nem lehet.

9. Arra a nem remélt esetre, ha valamikor olyan körülmények állanak be, a melyek e szerződés felbontását parancsolnák, a fenn körülirt kölcsönös szolgálmányok megszűnnek, mindenik szerződő fél a maga gyűjteményeit és minden tulajdonát a maga kezelése alá veszi és a Muzeum-egylet ez esetben köteles egy év alatt könyvtárával és minden gyűjteményeivel az egyetem helyiségeiből kiköltözni; a kert azonban az 5-ik pont kikötésének épségben tartása mellett az állam tulajdonában marad, az állam pedig e tulajdonjog átengedése vizonzásául köteles lesz akkor a Muzeum-egyletnek egy oly önálló épületet, vagy könnyű szerrel önállóvá tehető épületrészt teljes tulajdonjoggal feltétlen birtokába adni, a melyben a muzeum könyvtára és gyűjteményei a muzeum tudományos és közmívelődési czéljainak megfelelő módon elhelyezhetők és felállíthatók lesznek.

10. A szerződés kiállításához szükséges bélyeg és más illeteket az állam hordozza.

11. Ezen szerződés két egyenlő eredeti példányban állított ki s az Erdélyi Muzeum-egyletre nézve közgyűlésének jóváhagyásával, az

államkincstár, illetve a kolozsvári m. kir. Ferencz József tud. egyetemre nézve pedig a vallás- és közokt. m. kir. minister megerősítésével válik kötelezővé.

Kolozsvárt, 1894. június hó 1-én.

Az Erdélyi Muzeum-egylet nevében:

Finály Henrik s. k.
egyleti titkár.

A vallás- és közokt. m. kir. minister nevében:

Leővey Sándor s. k.
vall.-és közokt. minist. tanácsos.

Az Erdélyi Muzeum-egylet 1895. ápril 22-én tartott közgyűlése a jelen szerződést egész terjedelmében jóváhagyta és jk. VII. számú határozatával elfogadta és megerősítette.

Kolozsvárt, 1895, április 12-én.

Gr. Esterházy Kálmán s. k.
egyl. elnök.

Finály Henrik s. k.
egyl. titkár.

22.235. szám. Ezen szerződést elfogadom és jóváhagyom, az 1894. évi 45.921. sz. a. kijelentett fentartással, mely szerrint a szerződés 2. pontja akkor lép érvénybe, midőn a törvényhozás az egyetemi könyvtári igazgatói állást az állami költségvetés során rendszeresíti.

Budapesten, 1895. május 17-én.

Wlassics s. k.

Folyóiratok szemléje.

A Századok 1900. XXXIV. évf. februári számát *Károlyi Árpád* „Szilágyi Sándor emlékezete cz. közleménye nyitja meg, melyet ő a Magy. Történelmi Társulat 1900. évi jan. 27-én tartott rendkívüli ülésében olvasott fel. Emlékezésében *Károlyi Szilágyi Sándor* „sokoldalú nagy és munkásságú életének legfőbb tartalmát“ ragadta ki s főként az ő történetírói és történetkutatói méltatását adja. Azután *Császár Elemér* „Verseghy és a censori hivatal“ című második és befejező közleményét vesszük. *Jancsó Benedek* „Az erdélyi románság legrégebb hiteles statisztikája“ cz. a. ad közleményt. — A történelmi irodalom rovatban *Zsindely István* „Magyar alkotmány az Anjouk és Zsigmond alatt“ cz. munkáját ismerteti *Ferdinándy Gejza*. *Lendvai Miklós*: Temes vármegye nemes családjai-ism. I. J. *Udvardy László*: Az egri érseki jogliceum történeté-ism. *Finácz Ernő Gyomlai Gyula*: A görögök történetét a római hódítás koráig, ism. Sz. A tárczában *Borovszky Samu*: Egy régi városi protocollum, *Jurkovic Emil*: Murány várában talált koporsók sorsa és *Ferdinándy Gejza*: Észrevételek Karácsonyi Jánosnak „Az arany bulla“ című munkáról írt bírálatára“ cz. közleményeit, azután új könyvek, folyóiratok

szemléljét vesszük. Végül *Margalits* Ede: Szláv történeti szemle és *Mangold* Lajos: Hazai hírlapok repertoriuma cz. közleményei következnek.

Budapesti Szemle 1900. februári száma a következő tartalommal jelent meg: *Pallagi* Gyulától, A természettudományi megismerés alapjai. *Bayer* Józseftől: A nemzeti színjáték mint közügy (II. közl.). *Szmrecsányi* Miklóstól: Szent-Orsolya legendája a történetben és a művészetben. (I. közl.). *Katona* Lajostól: A gesta Romanorum. *Angyal* Dávidtól angolból: A franchardi kincs, *Stevenson* Róbert beszélyét (II. közl.). *Költemények*: Estély előtt *Gyulai* Páltól. Anyámhoz, Manuel Jenő után *Bogdánfi* Lajostól. — Zs. D.-től, Az atheni hetaerak. *Grosz* Emiltől: A magyar egyetemek fejlődése a kiegyezés óta.

Irodalomtörténeti közlemények. X. évf. I. füz. (1900.) a következő tartalommal jelent meg: Dr. *Zlinszky* Aladár: Arany bulla forrásai (I. közl.). Dr. *Viszota* Gyula: Fessler hatása Kisfaludi Károlyra (I. közl.). Dr. *Bleyer* Jakab: Német siralmas énekek gr. Zrinyi Miklós halálára 1664-ből. *K. L.*: Katona „Bánk-bán“-jának egy helyéhez. *Waldapfel* János: Arany „Hegedű“-jéről. Adattári közlemények: Dr. *Ferenczi* Zoltán: színésztörténeti adatok (I. közl.). Dr. *Décsi* Lajos: Madányi Lajos történetirő életéhez. Dr. *Pécsi* Viktor: Kalászat a pannonhalmi kéziratából (I. közl.) Dr. *Illésy* János: Adatok Szalkai Antal élete történetéhez. *Benkő* Imre: Az 1825-iki diéta alkalmatosságával. *Révész* Kálmán: Lugossy József levele Révész Imréhez. *Katona* Lajos: Két középkori latin versezet régi magyar fordítása. Ismertetések, bírálatok és irodalomtörténeti repertorium zárják be a füzetet.

Egyetemes Philologiai Közlöny. XXIV. évf. II. füzet (1900. febr.) tartalma: *Kraus* Sánmuel, Vergilius Maro Grammaticus nyelvösszehasonlítása. *Havas* Adolf: Glossák a komáromi énekeskönyvhöz. *Szilasi* Móricz: Sophokles El. v. 1078—81. *Katona* Lajos, Ad gesta Romanorum. Hazai irodalom, a budapesti philologiai Társaság XXV. Közgyűlése (1900 jan. 13.), vegyesek rovata és könyvészet zárja be a füzetet.

Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. 1900. (VII.) évf. 1. füzet tartalma: 1., Értekezés Dr. *Illési* Jánostól „A Kincstár hegyaljai szőlőgazdálkodása a XVII. század második felében“ czímmel. 2., Adat közlemények *Borovszky* Samutól: Erdélyi szászföldi dézsma utasítások 1692-ből. Szlavonia országos erdőrendtartása 1747-ben. Pénzeink értékéhez 1624-ben. A budai bércokcsisok 1700-iki szabályzata. Németujvár város hűsvágási rendtartása 1648-ban. 3. Vegyes közlemények *Pór* Antaltól: Malmok és malombérletek 1328—29-ben. Földesúr és jobbágyok közti viszony 1329-ben. Magyar iparosok Krakkóban a XIV. sz. első felében. Magyar asztalosok Rómában 1368-ban. Dr. *Takács* Sándortól: A magyar kamara futása Pozsonyból 1645-ből. A magyar lovak vásárlása a spanyol királyné számára 1648-ban. Gyarmatszerzési tervek kétszáz év előtt. Liszthamisítás 1721-ben. Spanyolok telepítése Pancsovára. stb. 4. Gazdaságtörténelmi értesítő zárja be a füzetet.

Turisták Lapja. XI. év. 8—12. szám (1899. decz. 30.) nevezetesebb közleménye: Dr. *Thirring* Gusztávtól, A budai és pilisi hegyvidék történelmi emlékei.

Erdélyi Múzeum-Egylet.

I. Szakosztályi vál. ülés.

Az E. M. E. bölc.-, nyelv- és történettudományi szakosztálya február 24-én ig.-vál. ülést tartott, melyen *Szamosi János* elnök előterjesztette a múlt évi számadást, mely tételről-tételre megvizsgáltatván, helyesnek találatott.

Bevétel volt	2642	frt	09	kr.
Kiadás „	2719	„	45	„
	<hr/>			
Túlkiadás	77	frt	36	kr.

Azután a f. é. költségvetés állapított meg. A közgyűlés márcz. 10-ére tüzetett ki.

Szakosztály-képviselőkül a központi választmányba megválasztottak: *Schneller István* és *Kenessey Béla* vál. tagok. Titkár a beküldött értekezésekről tett jelentést.

II. Szakosztályi felolvasó ülés.

Szakosztályunk február 24-én felolvasó rendes havi ülést is tartott, melyen dr. *Csengeri János* bemutatta *Aischylos* „Persák“ cz. drámája egy részének műfordítását; dr. *Versényi György* pedig az erdélyi népmondák gyűjtéséről szóló tanulmányát.

Új tagokül felvétettek: *Kiss Albert* főgymn. tanár Iglón, *Bencsik Béla*, tanárjelölt (aj. az elnök); *Décsi Lajos* egy. könyvtártiszt Budapesten, *Kovács István*, *Kristóf György*, *Májerik Győző*, *Szabó Márton*, tanárjelöltek Kolozsvárt (aj. a titkár); *Bartha Indár*, *Görög Ferencz* és *Pap Domokos*, tanárjelöltek Kolozsvárt (aj. Rácz Miklós).

III. Egyesületi ig.-vál. ülés.

Ez E. M. E. ig.-választmánya márcz. 7-én gr. *Esterházy Kálmán* elnökelete alatt ülést tartott, melynek főtárgya volt a márcz. 22. tartandó közgyűlés előkészítése, a költségvetés megállapítása, a választmányi jelentés megállapítása, a táruk megvizsgálására bizottságok kiküldése stb.

A választmány két nevezetes elvi határozatot hozott. Egyik, hogy az építési arany-alap kematait évről-évre fölveszi a költségvetésbe a gyűjtemények tárgyi beszerzésére. A másik, hogy gondoskodni kíván a táraknál alkalmazott segédőrök nyugdíjazhatásáról, melynek előkészítésére bizottságot küldött ki.

Ujabb adományok érkeztek a régiségtár és kéziratár részére a régi kádár ezéhtől, a czéh ládája 1831-ből, ón kancsó 1582-ből, pecsétnyomó 1771-ből

gyűlésjáró tábla 1827-ből, pléhszelencze 1883-ból, 8 drb. ezüstpénz, néhány peeséttöredék és czéhokiratok 1507-től 1880-ig, 63 drb. Egyéb adományok a régiségtárnak *Liebrich* Gyula, dr. *Csengeri* János, *Kovács* Ede és Kálmán, *Blázy* Sándor uraktól.

Az ásványtár szép termés-arany darabot kapott Verespatakról. A növénytárnak *Richter* Aladár igazgató adott szép növény-praeparatumokat.

A választmány az adományozóknak s a kádár czéh nagybecsű adományát megszerző dr. *Schilling* Lajos vál. tagnak hálás köszönetet szavazott.

IV. Szakosztályi közgyűlés.

Az E. M. E. böles., nyelv- és tört. tud. szakosztálya márcz. 10-én tartotta meg évi közgyűlését.

Dr. *Szamosi János* elnök megnyitójában visszapillantást vetett a szakosztály 16. évi működésére.

Dr. *Szádeczky Lajos* titkár a választmány következő jelentését olvasta fel a szakosztály mult évi működéséről:

Tisztelt Közgyűlés!

A 40 évét betöltött Erdélyi Múzeum-Egylet kebelében 16-ik évét fejezte be annak böleselet nyelv- és történettudományi szakosztálya az 1899. évvel.

Pedagogusok álltak az élén, a kik szemelött tartották a fejlődés fokozatoságának elvét, jól tudván, hogy „non est saltus in natura“.

Első ügyrendünk, a mely 10 évig irányította szakosztályunk működését, számolva a viszonyokkal, szerényebb igényekkel állapította meg a cél elérésére szolgáló módokat és eszközöket.

10 év elteltével, erősbödvé szellemi és anyagi téren, szélesbítettük munkakörünket, növeltük havi folyóirattá tett kiadványunk terjedelmét, igyekeztünk taggyűjtés által mélyebb gyökereket verni a mívelt nagy közönség rétegeiben s módosított ügyrendünk gondoskodott arról, hogy népszerű felolvasó ülések által évenként a nagy közönség előtt is bemutassuk szakosztályunk működését.

Ez a törekvés nem maradt eredmény nélkül, tagjaink száma örvendetesen szaporodott, megkétszereződött; munkatársaink köre tágult, úgy, hogy kiadványaink terjedelmét könnyen megkétszerezhetnők, ha anyagi erőnk megengedné.

Az új ügyrend alapján állva immár második 3-éves cyklusunkat végeztük be s a 3-ik előtt állunk a jelen évvel.

Az utóbbi évben is a régi traditiokat követve munkálkodtunk. Arra törekedtünk, hogy az „Erdélyi Múzeum“, irodalmi működésünk tárháza, megfeleljen nevének és rendeltetésének. Mert régebben (jogosan vagy jogtalanul?) itt-ott kifogások emelkedtek, hogy a Erdélyi Múzeum-Egylet Erdélyiyl kevesebbet foglalokzik, mint az alapítók intentioi megkívánák. Szakosztályunkkal s kiadványainkkal szemben ez a kifogás talán nem is emeltetett, de ha igen, úgy elnémult s újabban a kritika is elismerte, hogy a szakkörünkbe vágó földrajzi határok közé nem számítható tudomány ágak mívelése mellett főfigyelmet fordítottunk Erdélyre, annak történetére, nyelvészetére, irodalmára, mütörténe-

tére s általában arra a főczélra, melyet az egyesület alapszabálya úgy fejezi ki, hogy „a honismeretre vonatkozó tárgyak összegyűjtése és tudományos feldolgozása“ a főczél (3. §.) és első sorban „a honismeret terjesztő tudományos munkák kiadását segíti“ (6. §. c.).

Ennek a főczélnek szem előtt tartásáról tanúskodnak felolvasásaink: Alsó-Fehérvármegye román népéről (Moldován Gergely), az erdélyi néprajzi gyűjtésről (Hermann Antal), a bukovinai székely házi iparról, a székely házról, magyar ornamentikáról (Szádeczky Lajos), a finn Kalevala és a székely népköltés rokonságáról (Vikár Béla), Kolozsvár környékén lévő két ősemberi tanyahelyről (Orosz Endre), a székelyek eredetéről (Thúry József), erdélyi ötvösművekről és a marosvásárhelyi szabó-czéh poharairól (Posta Béla), Bethlen Gáborné Brandenburgi Kata díszruhájáról (Szádeczky Lajos).

Az egyetem falai közt tartott rendes havi szaküléseken kívül két népszerű felolvasásunk, a ref. theologia dísztermében és a városháza nagytermében, igen szép számú nagy közönség előtt, hozzájárult szakosztályunk működésének általános ismertetéséhez.

Kiadványunkban a jelzett felolvasásokon kívül: *gr. Kuun Géza* dr. felújította Torma Károly emlékezetét; *Versényi György* a Debreczeni Mártonét, kinek az Erdélyi Múzeum-Egylet kéziratárában lévő költeményeit *Ferenczi Zoltán* közre adta; *Balló István* a Kemény Simonné Perényi Kata verses „halotti dicséretét“ közölte; *Felszeghi Dezső* kegyelettel újította fel a br. Kemény Endre emlékezetét; a *szerkesztő* elbúcsúztatta Szász Domokost, Szilágyi Sándort és Torma Zsófiát; *Ferenczi Zoltán* E. Kovács Gyulát, *Gyalui* Farkas Böhm Mihályt.

Erdélyi tárgyú közlemények még azok is, melyek egyikében *Török István* ismertette az enyedi tanárok régi fizetését; *Moldován* Gergely új bizonyítékokat közölt a románság balkáni eredetéhez; *Koncz József* kiadta Borsos Tamás végrendeletét; a *szerkesztő* Szigethy Gy. Mihály följegyzéseit Székely-Udvarhely történetéhez; *Székelly* István Kazinczi három levelét Erdélyről; *Hermann* Antal Wirchow Rudolf jelentését erdélyi útjáról; végül a *szerkesztő* a régi, erdélyi lakodalmakról írt művelődéstörténeti rajzát közölte.

Külön ki kell emelnünk legnagyobb közleményünket a *Thúry József*ét: Még egyszer a székelyek eredetéről, a mely és annak viszhangja: Az avar-székely kapcsolat pere, *Sebestyén* Gyulától, határozottan előbbre vitte e nagyérdekű tört. kérdés tisztázásának ügyét.

Az apróbb közlemények is hozzá járultak a „honismeretetés“ magasztos céljaihoz. Vass Miklós kolozsvári ötvös műtörténeti adatokat közölt; a „Múzeum a zálogházban“ cz. (a szerkesztő közleménye) figyelmet ébresztett szélesebb körben (átvették más folyóiratok s lapok is). A m.-vásárhelyi s erzsébetvárosi czéh-poharak s az erzsébetvárosi történeti emlékek az Apafi-kastélyból nemcsak leírtak, de meg is szereztettek régiségtárunknak. A párisi kiállításra küldött erdélyi műkincseket is több közlemény ismertette; *Köváry László* leírta az Erdélyi Múzeum-Egylet 40 évvel ezelőtt történt megnyitását; *Ferenczi Zoltán* kiadta br. Kemény Zsigmond leveleit br. Wesselényi Miklóshoz.

Ezek az „Erdélyi Múzeum“ mult évfolyamának erdélyi, honismertető, történeti, nyelvészeti, irodalmi és műtörténeti közleményei, melyek vázlatos elősorolása is bizonyítja, hogy a főcélzt szemünk elől nem tévesztettük.

De nem zárkoztunk el tudományszakaink és tagtársaink általános érdekű művei elől sem. Ilyen közlemények a *Krenner* Miklósé a művészeti ösztönről; *Ferenczi* Zoltáné: Petőfi halálának emlékezete; *dr. Kapossy* Lucziáné: *Reviczky* Gyula szerelmi költészete; *dr. Wertner* Móré a fejedelmi Rákócziak leszármazása; *dr. Márki* Sándoré: a longobardok hazánkban; *Szádeczky* Béláé: a vallásügyi sérelmek országgyűlési tárgyalásairól; *dr. Szlávik* Mátyásé: az örök békéről; *dr. Schneller* István magvas nevelés történeti tanulmánya: a magyar nemzeti egyetem keletkezéséről a reform országgyűléseken (1790/91. 1825/27. 1848). *Pór* Antal, Nagy Lajos 1377-iki litván hadjáratáról írt egy szép tanulmányt; *Kanyaró* Ferencz az első magyar dystichon eredetét világított meg; *Ferenczy* József pedig a kulturnépnek jellegéről festett egy művelődéstörténeti jellemrajzot, spanyol műtörténeti tanulmányai képesán.

Ezek a címek már magokban is tanúsíthatják, hogy a szűkebb körű honismertetés főszempontja mellett elég bőven juttattunk tért a tudomány universalis birodalmának is. Munkatársaink buzgó támogatásban részesítettek, közönségünk is méltányolta a szellemi igények kielégítésére irányzott törekvésünket, melylyel igyekeztünk pontosan, lehetőleg többet adni, mint a mennyit ígértünk volt.

Valóban folyóiratunk terjedelme meghaladta a költségvetésben tervezett 42 ívet (43 ívre terjedt). Adtunk 27 értekezést 37 közleményben, az Irodalmi Szemlében 40 könyvismertetést és kritikát, 23 nagyobb s több kisebb különféle közleményt, ismertettük a hazai folyóiratok közleményeit s adtunk hivatalos értesítőt, nemcsak szakosztályunkról, de az anyaegyesület üléséről is.

Nem akarjuk túlbecsülni szakosztályunk a fennebbieken vázolt működését: de egyet a túlhajtott önérzet látszata nélkül elmondhatunk, hogy szakosztályunk irodalmi működése hézagpótló a jelenben, számot tevő lesz a jövő nemzedékek előtt is.

Jöhet, jöjjön is létre erősebb lendület és munkálkodás, dúsabb virágzás és aratás tudományos életünk mezején, de egyet remélünk, hogy a boldogabb jövő kor is el fogja ismerni: a tudományos irodalomra nem a legkedvezőbb mai viszonyok között — kifejtett jó igyekezetünket és egyszerűzetünket.

Ennek a gazdagabb jövőnek minél előbb bekövetkezését kívánjuk, midőn a 3 éves cyklus letelésével a tisztikar mandátumát letéve, az eddigi bizalmat megköszönve, szakosztályunk további működésére, gyarapodására, virágzására áldást esdünk az emberiség sorsát, tökéletesbülését intéző örök Igazság kútfejétől.

Kolozsvár, az E. M. E. b. ny. és t. t. szakosztálya 1900. febr. 24-én, tartott választmányi üléséből.

Dr. Szamosi János,
elnök.

Dr. Szádeczky Lajos,
titkár.

A közgyűlés a jelentést éljenzéssel fogadta s az elnökségnek és a titkárnak a szakosztály ügybuzgó vezetéseért köszönetet mondott.

Azután az elnök terjesztette elő a választmány jelentését a múlt évi számadásról és a jelen évre megállapított költségelirányzatról a következő tételekben:

Bevétel 1899-ben.

Tételek	Előirányzat	Tényleg
Pénztármaradék 1898-ról	208 frt 65 kr.	208 frt 65 kr.
Átalány az anyaegyesülettől	1800 " — "	1800 " — "
Tagsági díjakból 1899-re előfizetésekkel együtt	750 " — "	530 " 80 "
Hátralékból	50 " — "	41 " 70 "
Nyomtatványok eladásából 13-26, Benn maradt írói tiszteletdíjből 24-18...	30 " — "	37 " 44 "
Intercalaris kamatokból	30 " — "	23 " 50 "
Összesen:	2868 frt 65 kr.	2642 frt 09 kr.

A bevétel tehát 226 frt 56 krral kevesebb az előirányzatnál.

Kiadás.

Tételek	Előirányzat	Tényleg
Az Erdélyi Múzeum 10 füzetének (42 $\frac{1}{8}$ ív) nyomása, füzése	1100 frt — kr.	1131 frt 55 kr.
Az Erdélyi Múzeum 10 füzetének írói tiszteletdíjai	1000 " — "	942 " 11 "
A szerkesztő tiszteletdíja	300 " — "	300 " — "
Íródiák, correcturánál segédkezni, másolni, kisebb íratokat elkészíteni s irodaköltség	100 " — "	100 " — "
Egyéb nyomtatványok (címszalagok, meghívók)	36 " — "	22 " 20 "
Expeditio (111 09) postakiadások (2:50) pénzesutalványoknál	150 " — "	113 " 59 "
Szolgá díjazása	10 " — "	10 " — "
Pénztári teendőkért 1898-ra a közgyűléstől megszavazva	100 " — "	100 " — "
	2796 frt — kr.	2719 frt 45 kr.
		2642 frt 09 kr.
Ezzel szemben a bevétel		
Tehát az 1899. évi túlkadás (az előirányzott 72 65 frt maradék helyett)		77 frt 36 kr.

Előirányzat 1900-ra.

Bevételek:

Átalány az anyaegyesülettől.....	2000	frt	—	kr.
Tagsági díjakból	600	"	—	"
Hátrálékokból.....	100	"	—	"
Nyomatványokból	30	"	—	"
Intercalaris kamatokból	20	"	—	"
	Összesen: .	2750	frt	— "
			5500	kor. — kr.

Kiadások:

Az Erdélyi-Múzeum 10 füz. (40 ív) nyomtatása, füzése ...	1100	frt	—	kr.
A 10 füzet írói tiszteletdíja	1000	"	—	"
Szerkesztő tiszteletdíja.....	300	"	—	"
Titkári íródiák és iroda költségeire	100	"	—	"
Más nyomtatványok (czímzalagok, meghívók)	30	"	—	"
Expeditio és a pénztalványok postadíja	150	"	—	"
Szolga	10	"	—	"
Számadások vezetéseért 1899 re utólag	100	"	—	"
Az 1899. évi túlkiadás	77	"	36	"

(Korona: 573472) 2867 frt 36 kr.

Ezzel szemben bevétel 2750 — — kr.

Mutatkoznék túlkiadás 117:36 frt — kr.

(Korona: 23472) frt — kr.

a mely túlkiadás elenyésztetésére az elnökség szorosán utasítandó.

A költségvetés elfogadtatván dr. *Gyalui Farkas* tett indítványt, hogy az anyaegyesület kerestessék meg, hogy e szakosztály évi dotációját a másik szakosztálylyal egyenlő összegben állapítsa meg, mert első sorban ez a szakosztály az, a mely az E. M. E. alapításának eredeti intentioit szolgálja.

Az indítvány egyhangulag elfogadtatott.

A szakosztály tisztikarának 3 éves cyklusa lejárván, választás alá kerültek a tisztviselők és a választmány egy harmada.

A beadott szavazatokat Fazakas József, Gál Kelemen és Kelemen Lajos tagokból álló szavazatszedő bizottság összeszámítván, a következő 3 évre megválasztottak: elnökké *Szamosi János* dr, alelnökké: *Márki Sándor* dr., titkár-szerkesztővé: *Szádeczky Lajos* dr. egyhangulag.

A választmány kilépő tagjai is (u. m. dr. Farkas Lajos, dr Nagy Károly dr. Schilling Lajos, dr. Széchy Károly, dr Schneller István) újra megválasztottak az 1900—1902. évkörre.

Új tagokul felvétettek: *Barabási* István joghallgató (aj. Tóth Ernő) *Kis Albert* és *Zsigmond György* tanárjelöltek Kolozsvárt (aj. Csutak Vilmos.),

Ezzel a közgyűlés bezárattott.